

VERSLAG

OVER HET

Bestuur en den Toestand der Zaken

VAN DE

STAD TURNHOUT

door het Collegie van Burgemeester en Schepenen, in zijne
zitting van 3 October 1874 voorgedragen.

MDCCCLXXIV

MIJNE HEEREN,

Overeenkomstig de bepalingen van het art. 70 der gemeente-wet, hebben wij de eer UEd. het volgende verslag over het bestuur en den toestand der zaken, voor het dienstjaar 1873-1874, te doen.

TITEL I

STAAT DER BEVOLKING

De bevolking van onze stad en derzelver gehuchten, op 31 December 1873, bestond uit 15280 zielen, te weten : 7341 mannen en 7939 vrouwen.

Om een gedacht van de aangroeiing onzer bevolking te kunnen vormen, geven wij hieronder het officieel gekend getal van 1844 tot en met 1873. Men zal hierin bemerken dat niet tegenstaande men door de scheiding met

Oud-Turnhout in 1859, 2807 inwoneren verloor, de stad althans er 17 meerder heeft gewonnen dan de vereenigde gemeenten in 1858 :

JAREN	INWONERS	JAREN	INWONERS
1844	13060	1859	12739
1845	14000	1860	12815
1846	14217	1861	12010
1847	14377	1862	13021
1848	14252	1863	13086
1849	14311	1864	13424
1850	14377	1865	13324
1851	14398	1866	13706
1852	14522	1867	13701
1853	14511	1868	14115
1854	14607	1869	14327
1855	14724	1870	14608
1856	14818	1871	14483
1857	15085	1872	14789
1858	15263	1873	15280

Beweging van den burgerlijken stand.

GEOORTEN, STERFGEVALLEN, HUWELIJKEN, ECHTSCHIEDINGEN,

ERKENDE EN GEWETTIGDE KINDEREN.

De volgende staat loont ten duidlijkste aan de bewegingen van den burgerlijken stand, geboorten en sterfgevallen, gedurende de jaren 1872 en 1873.

Verschil in Meer of min		1872		1873.		1872		1873.		
GETAAL GEOORTEN	Wettige	Mannelijke	290	299	299	287	Kindern en on-gehuwda	Mannelijke	77	
		Vrouwelijke	230	230	230	230		Vrouwelijke	70	
	Onwettige	Mannelijke	15	15	15	15	Gehuwda	Mannelijke	42	
		Vrouwelijke	5	5	5	5		Vrouwelijke	42	
	TOTAAL		305	334	334	334	Weduenaars	17	17	17
	TOTAAL		310	368	368	368	Weduwen	51	51	51
TOTAAL		310	368	368	368	TOTAAL		310	368	
Meerder gestorven dan geboren.		" "		" "		Meerder geboren dan gestorven		" "		
Meerder geboren dan gestorven		" "		" "		TOTAAL		" "		
GETAAL DOOD GEBOREN in de geboorten en sterfgevallen niet begrepen	Wettige en onwettige	Mannelijke	14	14	14	14	GETAAL DOOD GEBOREN in de geboorten en sterfgevallen niet begrepen	Mannelijke	13	
		Vrouwelijke	3	3	3	3		Vrouwelijke	3	
TOTAAL		17	17	17	17	TOTAAL		16		
Getal twelingen onder de geboorten begrepen		" "		" "		Getal twelingen onder de geboorten begrepen		" "		
<p align="center">ANMERKINGEN</p> <p>In 1873 zijn hier ter stede 8 personen van het mannelijk en 2 van het vrouwelijk geslacht overleden, die geen deel van de bevolking maakten, terwijl er 7 van het mannelijk en 4 van vrouwelijk geslacht, die hier woonachtig waren, elders zijn overleden.</p>										

Van de sterfgevallen der twee geslachten in 1873, tellen er die geboren zijn :

In 1782	2
» 1784	3
» 1785	2
» 1786	1
» 1787	2
» 1780	3
» 1790	1
» 1791	1
» 1793	2
» 1794	6
» 1795	3
» 1796	4
» 1797	7
» 1798	4
» 1799	6
» 1800	5
» 1801	3
» 1802	3
» 1803	5
» 1804	8
» 1805	3
» 1806	8
» 1807	4
» 1808	6
» 1809	5
» 1810	2
» 1811	5
» 1812	3
» 1813	1
» 1814	0
» 1815	3
» 1816	3
» 1817	4
» 1818	1
» 1819	3
» 1820	0

Mede te dragen.

122

In	Medege dragen.	122
In 1821		3
» 1822		2
» 1823		2
» 1824		1
» 1825		4
» 1826		3
» 1827		1
» 1828		0
» 1829		5
» 1830		0
» 1831		3
» 1832		1
» 1833		2
» 1834		4
» 1835		3
» 1836		1
» 1837		1
» 1838		2
» 1839		1
» 1840		2
» 1841		2
» 1842		2
» 1843		0
» 1844		6
» 1845		1
» 1846		2
» 1847		2
» 1848		2
» 1849		3
» 1850		1
» 1851		3
» 1852		3
» 1853		1
» 1854		0
» 1855		1
» 1856		1
» 1857		1
» 1858		1

Mede te dragen.

193

	Medege dragen.	195
In 1859		1
» 1860		1
» 1861		1
» 1862		1
» 1863		1
» 1864		1
» 1865		0
» 1866		3
» 1867		1
» 1868		3
» 1869		0
» 1870		2
» 1871		5
» 1872		24
» 1873		50
Totaal.		289

Volgens opgaaft zijn er gestorven ten gevolge van :

	MANN.	VR.
Scharlakoorts	1	0
Groep	1	0
Tijphuskoorts	0	3
Kinderbedziekte	0	7
Longteering en chronische ziekten der ademhalings werktuigen	58	61
Darmontsteking, afgang	24	19
Verscheidene ziekten onder de bovengenoemde niet begrepen	63	50
Cholera	0	1
Totaal.	147	141
	288	
Geweldige sterfgevallen	1	
Overeenkomend totaal.	289	

HUWELIJKEN.

Tusschen jongmans en meisjes geboren :

Van 1819—1823 ingesloten	1
» 1824—1828	2
» 1829—1833	2
» 1834—1838	4
» 1839—1843	11
» 1844—1848	22
» 1849—1853	54
» 1854 en naar	16

Tusschen jongmans en weduwen geboren :

Van 1819—1823 ingesloten	1
» 1824—1828	1

Tusschen weduwenaren en meisjes geboren :

Van 1819—1823	1
» 1824—1828	2
» 1829—1833	1
» 1834—1838	3
» 1839—1843	1
» 1844—1848	2
» 1849—1853	2

Tusschen weduwenaren en weduwen geboren :

Van 1799—1803	1
» 1824—1828	1
» 1829—1833	4
» 1834—1838	2
» 1839—1843	1

Totaal. 135

In 1872. 121

Vershil in meer. 14

GEWETTIGDE KINDEREN.

	Jongens.	Meisjes.
Beneden de drie maanden	2	1
Van 3 maanden tot 1 jaar	0	1
» 1 jaar » 2 »	2	0
» 2 » » 5 »	0	2
» 5 » » 10 »	1	0
Totaal.	5	4

VERANDERING VAN WONING.

Sedert den 1^e Januari tot en met den 31^e December 1873, zijn er in onze stad en in haren buitenkring komen wonen :

Van andere gemeenten van het rijk : 329 mannen, 312 vrouwen.		
Van buiten 's lands :		
Uit Frankrijk	3	4
» Holland	36	30
» andere landen	1	»
Inschrijving van ambtswege	1	»
Totaal.	370	355

Er zijn tusschen gemeld tijdstip van hier vertrokken :

Naar andere gemeenten in het rijk.	274 mannen, 219 vrouwen.
» andere koninkrijken en landen :	
» Frankrijk	0 » 2 »
» Holland	19 » 13 »
» andere landen	0 » 0 »
Uitschrijving van ambtswege	4 » 2 »
Totaal.	298 » 236 »

Gevolgentlijk zijn er uit onze stad 72 mannen en 119 vrouwen minder vertrokken dan komen wonen.

REGISTERS VAN BEVOLKING.

De voorschriften der wet van 2 Juni 1856, en van het koninklijk besluit van 31 October 1866 en die van het gemeente-reglement van 21 November 1856, worden, in het houden der bevolkings-registers, steeds goed nagekomen.

INBOORLINGSCHAP.

Gedurende het jaar 1873 is er alhier tot het verkrijgen van inboorlingschap, krachtens art. 9 en 10 van het burgerlijk wetboek, maar eene verklaring gedaan geworden.

AANMERKINGEN OMTRENT HET HOUDEN DER REGISTERS VAN DEN BURGERLIJKEN STAND.

De registers van den burgerlijken stand worden steeds met nauwkeurigheid gehouden.

De heer schepen Dierckx vervult bij voortduring het ambt van gemachtigden openbaren ambtenaar van den burgerlijken stand.

Door de tusschenkomst van den klerk van den burgerlijken stand zijn er 156 akten van de societeit St Francois Regis bezorgd, sedert 1 September 1873 tot 1 September 1874.

VERIFICATIE DER REGISTERS VAN DEN BURGERLIJKEN STAND.

De nedergelegde registers over 1873 hebben aan den procureur des konings geene aanleiding tot aanmerkingen gegeven.

TITEL II

GEMEENTE-BESTUUR

Gemeente-raad.

Door het sterfgeval van den heer Lodewijk Hendrickx, in Juli II. en het gegeven ontslag door den heer Joseph Neeckx, staan er thans drie zetels in den gemeenteraad open.

De gemeenteraad verliest in den eerstgenoemden een zijner ieverigste leden, die met ons, sedert meer dan tien jaren stads belangen behartigde en Turnhouts bloei en vooruitgang betrachtte.

De tweede genoemde heeft sedert 1861 ook altoos het ambt van raadslid gewetensvol waargenomen.

Collegie van Burgemeester en Schepenen.

Hetzelve heeft geen wijziging ondergaan.

Het getal der zittingen van het collegie, waarvan processen-verbaal in 1873 zijn opgemaakt, belooft tot 57.

Personeel en inrichting der bureelen.

Zonder verandering.

Kieslijsten.

De algemeene opgemaakte kieslijsten voor de jaren 1874 en 1875, geven bij vergelijking den volgende uitslag :

JAREN	KIEZING VOOR DE VORMING		
	der wetgevende kamers	van den provincialen raad	van den gemeente-raad
1875	265	449	682
1874	207	446	633
Verschil	in meer	»	49
	in min	2	3

De herziening van deze lijsten heeft, in gevolge het kieswetboek van 18 Mei 1872, plaats gehad.

Op de kieslijst voor de wetgevende kamers, zijn er voor het jaar 1874 doorgeschrapt :

7 Personen welke voor de herziening der gezegde lijsten waren overleden.

5 Welke de stad hadden verlaten.

En 3 die den vereischten cijns niet meer betaalden.

Ziehier de herhalende tabel der verschillende staten en beroepen, waartoe de personen, op de kieslijst voor de wetgevende kamers gebracht, behooren :

Advokaten en avoués	4
Ambachtslieden	24
Ambtenaars of beambten van den Staat	16
Idem van de gemeente en der provincie	5
Aannemers, metsers en huisschilders	9
Brood- en banketbakkers	7
Bankiers	1
Beeldhouwers	1
Beenhouders	2
Brouwers	5
Drukkers en boekverkoopers	4
Gences- en heelmeeesters	3
Handelaars en winkeliers	34
Herbergiers en logementhouders	10
Kooplieden en wisselhandelaars	15
Landbouwers en pachters	31
Ministers der erediensten	7
Molenaars	2
Notarissen	4
Nijverheids-oefenaars	28
Professoren-onderwijzers	1
Rechtlers en raadsheren	4
Renteniers en eigenaars	14
Tappers en slijters	17
Zilvermeden	2
Andere beroepen	15
Totaal.	265

Lijst der jury.

De herziene naamlijst der personen, die in onze stad als juré kunnen worden geroepen, belooft voor dit jaar even als het verleden jaar tot 42.

Kiezingen.

Zoo als wij hier voren onder den titel gemeente-bestuur, hebben gezegd, is onze gemeente-raad niet voltallig.

Er is alhier eene kiezing voor den provincialen raad geschied.

De twee aftredende leden de heeren H. Dierckx en J. Roest, zijn met eene groote meerderheid herkozen.

Beweging der zaken van het bestuur en stadsschriften.

Zonder verandering; zie ons verslag over 1856-1857.

Gemeentegoederen.

ROERENDE EN ONROERENDE GOEDEREN.

Zie den volgenden titel : aankoopingen, verkooping en mangelingen.

Aankoopingen, verkooping en mangelingen.

Buiten den afstand van gronden aan de stad voor de verbreeding van straten en openbare plaatsen zijn er andermaal geene aankoopingen, verkooping noch mangelingen sedert ons laatste verslag geschied.

Betwistbare zaken.

Geene.

Gemeente-reglementen.

Zie ons vorig verslag.

TITEL III
GEMEENTE-INKOMSTEN

Ontleding der gemeente-rekening van 1873 en waardeering der begrooting van 1875.

GEWONE EN BUITENGEWONE ONTVANGSTEN.

a. GEWONE.

Erfelijke inkomsten.

	Rekening	Begrooting.
Verhuring van huizen en andere opbrengende gebouwen	fr. 1020,00	1020,00
Verkoop van turf, schadden, hout en strooisel, enz.	376,75	600,00

Gemachtigde heffingen, schattingen en belastingen.

Voor het onderhouden en verbeteren der buurtwegen .	4456,56	4400,00
Opbrengst van het staangeld in het vleeschhuis.	264,69	400,00
Gewone additionneele centimen op de belastingen.	3743,67	3800,00
1/4 der belastingen op de honden	514,42	500,00
Aandeel der stad voor de afgeschafte octrooi-rechten, volgens de wet	64900,00	64900,00
Belasting op de paarden en ossen	12380,44	3700,00
Item op de rijtuigen op veren of riemen	615,00	2100,00
Item van de belasting op het bebouwd kadastraal inkomen der bebouwde huizen, lusthuizen en nijverheidsgebouwen		20000,00

Andere ontvangsten.

Opbrengst der ruiming van de stadspissijnen en gemakken .	000,00	195,00
Opbrengst der akten van den burgerlijken stand:	fr. 183,02	160,00
Mede te dragen.	88634,55	101775,00

Rekening. Begrooting
Medege dragen. fr. 88634,55 101775,00

b. BUITENGEWONE.

Goed slot der vorige rekening	4806,38	
Overschot der vorige dienstjaren op de begrooting.	00,00	70034,65
Toelage van de provincie voor de stadsteekenschool	700,00	300,00
Id. id. van den staat id.	400,00	400,00
Id. id. voor het nieuw gasthuis voor 1875	32800,00	12200,00
Id. id. van staat en provincie voor de meisjes-school .	00,00	33714,00
Id. id. voor de muziekschool	1000,00	1000,00
Id. id. voor het lager onderwijs	4633,00	4670,00
Id. id. voor de bewaarschool.	1000,00	1000,00
Id. id. en kerkfabriek voor het herstellen van den toren van S ^t Pieterskerk .	5000,00	
Bedrag der uitgegeven kasbons	53000,00	
Id. der uitgegeven obligatiën van de stads leening	204200,00	
Verschillende ontvangsten.	1335,85	800,00
Buitengewone opcentiemen	10181,54	17000,00
Som te ontvangen voor het uitbetalen aan de liefdadige gestichten	00,00	1000,00
Teruggave van den verleenden onderstand aan behoeftige reizigers	29,00	150,00
Militaire logementen, transporten, enz.	00,00	1000,00
Teruggave van de verschotten gedaan voor de kuisching der rivieren <i>ex-officio</i> , ten laste der boordeigenaars	00,00	100,00
Opbrengst van reeds verleende en nog te verleene concessiën voor begraafplaatsen op het gemeente kerkhof.	240,00	400,00
Algemeene ontvangsten en opbrengsten van het gaz-fabriek	39512,42	40000,00
Andere ontvangsten	195,00	00,00
Mede te dragen. fr.	440667,74	283543,65

	Rekening.	Begrooting.
Medege dragen fr.	449667,74	283543,65
Solde der te doene leening van 260000, uit te geven in 1875 .		19300,00
Totaal fr.	449667,74	304843,65

GEWONE EN BUITENGEWONE UITGAVEN.

	Rekening.	Begrooting.
1 ^e Kapittel Huishoudelijk plaatselijk bestuur	fr. 15129,24	10585,00
2 ^e » Publieke veiligheid en gezondheids-gesteltenis, enz.	55781,78	58840,00
3 ^e » Gemeente-werken	6653,92	7450,00
4 ^e » Handel en scheepvaart	400,00	400,00
5 ^e » Caserneering, logementen en militaire transporten		1000,00
6 ^e » Publieke weldadigheid	32230,62	31750,00
7 ^e » Eeredienst	900,00	900,00
8 ^e » Openbaar onderwijs	15249,70	15750,00
9 ^e » Schoone kunsten	5757,30	7200,00
10 ^e » Gevestigde schuld	12478,42	27096,30
11 ^e » Regelingen	45,48	39,00
12 ^e » Herhalingen	1264,77	800,00
13 ^e » Buitengewone uitgaven	00,00	1000,00
14 ^e » Verschillende uitgaven	5359,28	6762,00
15 ^e » Nieuwe werken en bijzondere uitgaven.	228049,55	128073,23
Totaal fr.	379300,06	304546,43

Uitkomst van de begrooting van 1875

Ontvangsten	fr. 304843,65
Uitgaven	» 304546,43
Boni fr.	297,22

Schulden.

Zie ons vorig verslag.
Van de leening van fr. 260000,00 waren er op 1 September II. voor fr. 206700,00 obligatiën gevraagd en afgeleverd.

Loeningen.

Op de stadsleeningen van 1861 en 1865 is er sedert ons laatste verslag eene aflegging geschied van 2500 fr. Voor nieuwjaar aanstaande zal er nog bij uittoting worden wedergegeven fr. 2600,00

Financieële gesteltenis.

Door de heffing der nieuwe gemeente-belastingen, is het te voorzien dat, vermits men jaarlijks door de bouwning van nieuwe huizen, en de verbetering der bestaande gebouwen, eene meerdere opbrengst van het kadastraal inkomen zal verkrijgen, de gemeente-belastingen ook zullen verhoogen. Hierdoor zal stads financieële toestand toereikend blijven om steeds de gewone uitgaven te dekken.

Comptabiliteit.

BEGROOTING VAN 1874.

De stedelijke begrooting van het loopende dienstjaar 1874, is door de bestendige deputatie van den provincialen raad in zijne zitting van 16 Januari II. vastgesteld, te weten :

De ontvangsten op	fr. 334582,72
De uitgaven op	» 333849,61
En het overschot op	fr. 733,11

Rekening.

De rekening door den gemeente-ontvanger over het dienstjaar 1873 ingezonden, en door de gemeente-raad voorloopig vastgesteld, toont aan :

Dat de ontvangsten van allerlei aard bedragen	fr. 449667,74
Dat de gewone en buitengewone uitgaven beloopt tot	» 379299,86
En het goed slot op	fr. 70367,88

Pensioenkas.

Zie ons verslag over 1853-1854.

Een onzer oude toegevoegden aan den commissaris van politie P. J. Feyen, is op 4 Augusti 1873 op pensioen gesteld, en de op pensioen gestelde P. J. Van Bourgogne is op 18 Februari jl. overleden.

TITEL IV

LIEFDADIGE GESTICHTEN

Bureel van weldadigheid.

Wij hebben gelukkig van geene veranderingen in het personeel gewag te maken.

Roerende en onroerende goederen.

Deze hebben geene veranderingen ondergaan.

Giften en legaten.

Sedert ons laatste verslag is het bureel, ten gevolge van verleende concessien voor begraafplaatsen op het gemeente-kerkhof, met twee giften begunstigd geworden, namelijk met eene van fr. 340,00 door den heer Meses-Goris, en de andere van fr. 500,00 door mejufvrouw weduwe P. Van Dooren.

Aankoopingen, verkooping en mangelingen.

Zie hiervoren onder den titel : *Roerende en onroerende goederen.*

Afleggingen en aanleggingen van kapitalen.

Het nominaal kapitaal van twee obligatiën van fr. 1000 van de stads leening van 1861, dragende de n°s 18 en 29, is sedert 1 September 1873 volgens loting, aan het bureel afgelegd.

En met deze en andere beschikbare gelden heeft het zes obligatiën van fr. 500 van de stads leening van fr. 260000 aan 4 1/2 o/o n°s 237, 238, 239, 240, 241 en 248 aangekocht.

Comptabiliteit.

De vastgestelde rekening voor den ontvanger over het dienstjaar 1873 geeft op :

Dat de ontvangsten van allen aard bedragen	fr. 54911,10
Dat de gewone en buitengewone uitgaven beloopt tot	• 46299,50
En dat het goed slot bedraagt	fr. 8611,60

De vastgestelde begrooting van het loopende dienstjaar 1874, hierin begrepen een onderstand van de stad van fr. 26700,00 bedraagt in :

Ontvangsten	fr	50315,75
Uitgaven	"	50262,19
Overschot.	fr	53,56

Statistieke opgave van behoefteigheid.

Ter oorzaak van minder werk op onze fabrieken in het algemeen, is het getal behoeftigen, welke door het bureau worden ondersteund, vermeerderd, nochtans denkt men tot nu toe dat de stad haren buitengewonen onderstand niet zal moeten verhoogen.

Onderstands uitdeelingen:

De uitdeeling, door ons armbestuur zelfs gedaan, tot onderstand van personen, welke hier hunne woonplaats hebben, behoort, volgens de rekening van 1873, te weten :

In geld	fr.	5000,00
In brood	"	7650,36
In kleederen en lijnwaad	"	1275,98
Voor geneesmiddelen	"	1135,25
Jaarwedde van de genees-, heel- en vroedmeesters	"	2000,00
Voor mondkosten enz., der bestedelingen in S ^t Pieters godshuis geplaatst, eerste kleeding begrepen	"	4236,22
Voor id. id. id. elders geplaatst	"	6636,17
Voor id. van zinneloozen te Brugge en id.	"	3421,93
Voor huishuren	"	1843,53
Voor onderstand aan vreemdelingen	"	4759,74
Kleederen uitgedeeld volgens eene gifte van de familie Diereckx	"	1500,00
Het armbestuur heeft nog betaald voor verplegingskosten in vreemde hospitalen, enz.	"	3737,41

(De betaalde kosten voor bedelaars door de stad be-
loopen fr. 1100,00.)

Samen fr. 43216,62

Betwistbare zaken.

Geene.

Godshuizen.

BESTUUR.

Nogmaals moeten wij van geene verandering in het bestuur gewag maken.

Nieuw gasthuis.

Wij voorzien dat het nieuw gasthuis alhoewel zeer ver gevorderd, op den bepaalden tijd niet zal voltrokken zijn. De stad heeft reeds voor dezen bouw op 1 Augusti ll. fr. 258628,03 betaald.

De bestiering der godshuizen heeft de beloofde bijdrage in geld voldaan. De staat is, nog fr. 22200,00 en de provincie fr. 15000,00 voor opgemeld gasthuis verschuldigd.

Roerende en onroerende goederen.

Deze hebben sedert ons laatste verslag geene verandering ondergaan.

Giften en legaten:

Het gasthuis is sedert een jaar met twee giften voor concessiën voor begraafplaatsen op het gemeente-kerkhof begunstigd geworden, te weten :

Een van den heer Meses-Goris van fr. 340,00, en eene van mejufvrouw weduwe P. Van Dooren van fr. 250,00.

St Pieters godshuis met de successie Thys-Driesen ten beloope van fr. 1736,42, met eene gifte van een onbekende ten bedrage van fr. 2000,00, en met eene gifte van mejufvrouw weduwe P. Van Dooren voor eene begraafplaats op het gemeente-kerkhof van fr. 250,00.

Aankopeningen, verkoopeningen en mangelingen.

Zie hiervoren titel : *Roerende en onroerende goederen.*

Afleggingen en aanleggingen van kapitalen.

De afleggingen aan de godshuizen sedert ons laatste verslag gedaan, zijn de volgende :

Aan het beggijnhof een uitgelot Antwerpsch lot n° 512 ten beloope van fr. 100,25.

Met deze en andere beschikbare penningen van verkochte boomen; zijn er aangekocht, eene obligatie n° 124 van fr. 200,00 en eene dito n° 217 van fr. 500,00 van de stadsleening van fr. 260000.

Aan S^t. Pieters godshuis, wegens verkochte Belgische obligatiën fr. 33000,00.

Integendeel is er door dezelfde bestiering aangekocht geworden, in obligatiën van de stadsleening van fr. 260000,00 voor hetzelfde gesticht fr. 36600,00.

De gedane afleggingen aan S^t. Elisabeths gasthuis zijn :

- 1° Eene rente van fr. 423,28 afgelegd door J. De Peuter.
- 2° Afgelegde kasbons door de stad fr. 39000,00.
- 3° Verkochte Belgische fondsen fr. 11447,24 en
- 4° Uit de spaarkas wedergehaald fr. 35000,00.

Met het bedrag dier afleggingen, opbrengst van verkochte boomen en andere gelden, heeft de bestiering voor het gasthuis voor fr. 91300,00 obligatiën van de stadsleening van fr. 260000,00 genomen.

Comptabiliteit.

De comptabiliteit wordt bij volharding op eenen goeden voet gehouden.

De vastgestelde begrootingen voor het loopende dienstjaar 1874, bedragen, te weten :

	Ontvangsten.	Uitgaven.	Overschot.
Gasthuis	fr. 106039,79	fr. 105935,00	fr. 104,79
Beggijnhof	„ 18669,54	„ 18603,59	„ 65,95
S ^t . Pieters godshuis.	„ 25968,73	„ 25949,79	„ 18,94
<hr/>			
Algemeen totaal . . .	fr. 150678,06	fr. 150488,38	fr. 189,68
Die voor 1873 bedroegen	„ 88038,12	„ 88376,12	„ 582,00
<hr/>			
Verskil in	meer	fr. 61719,94	fr. 62112,26
	min	„ 00,00	„ 00,00
			fr. 392,32

Dit verschil in meer komt voorts dat er voor de bouwning van het nieuw gasthuis buitengewone credieten in de begrooting 1874, zijn gebracht voor de ontvangene toelage van provincie en staat, en bijdrage van het gasthuis, te zamen eene som van fr. 50000,00.

Voor de herplaatsing van kapitalen heeft men in de begrootingen voor 1874 gebracht, te weten :

Voor het beggijnhof eene som van	fr. 2000,00
En voor S ^t . Elisabeths gasthuis	„ 36260,00
Te zamen	fr. 38260,00

De goedgekeurde rekeningen over het dienstjaar 1873 bedragen, te weten :

	Ontvangsten.	Uitgaven	Overschot.
Gasthuis.	fr. 24152,61	fr. 17756,04	fr. 6396,57
Beggijnhof	„ 17385,77	„ 15802,93	„ 1582,84
S ^t . Pieters godshuis	„ 27671,43	„ 21877,76	„ 5793,67
<hr/>			
Algemeen totaal . . .	fr. 69209,81	fr. 55436,73	fr. 13773,08

Botwistbare zaken.

Geene.

Fondatie en infirmerij op het beggijnhof.

Deswege hebben wij andermaal geene verandering aan te stippen.

Deze twee gestichten onderhouden nog steeds beggijnen; de fondatie negen en de infirmerij vier, samen 13. De huishoudelijke bestiering is nog dezelfde.

Opgaaf der verzorgde zieken in het gasthuis.

Van 1 September 1873 tot 1 September ll. zijn er in genoemd gesticht opgenomen 185 personen, te weten :

Van deze 185 personen waren er ten laste van Turnhout	142
Van andere gemeenten	14
Vreemd aan het rijk	3
Voor hunne penningen	20
Van Oud-Turnhout	6
Van Turnhout en Oud-Turnhout	0
Totaal	185

De huishoudelijke bestiering van ons gasthuis heeft geene verandering ondergaan.

Zie wgens de geestelijke bestiering, titel 5.

St Pieters godshuis

Dit liefdadig gesticht, sedert 1856 bekomen, wordt door eenen geestelijken directeur en 9 religieuzen van het orde van St Elisabeth en Franciscus bestuurd, en bevat thans 41 meisjes, 41 jongens, 17 oude vrouwen en 25 oude mannen.

Onder de jongens weezen zijn er : 3 broodbakkers, 5 prenten- of mannekeus schilders, 31 boekbinders en 2 barbiers.

De onderstand van de stad zal kunnen verminderd worden.

De rekening van 1873 bestatigd andermaal, dat de winsten van het gesticht, meerder dan in 1872 hebben opgebracht. De meerdere winsten beloopt tot de som van fr. 270,50.

Gedurende het jaar 1873 beloopt deze winsten te weten :

Van de oude mannen en vrouwen	fr. 1238,06
Van de jongens weezen	» 5106 12
Van de meisjes	» 4131,93

Totaal fr. 10556,11

Zinneloozen.

Van het getal zinneloozen tot onze stad behoorende, zijn er sedert een jaar, 2 overleden. Het getal hiervan beloopt nog 16.

Ons armbestuur heeft in St Julianus gasthuis te Brugge te onderhouden

Door hunne familie worden onderhouden	14
	2
Overeenkomend totaal	16

Blinden en doofstommen.

Zie ons vorig verslag.

Bedelaars-werkhuis.

Het getal bedelaars, waarvan de stad te Hoogstraeten en elders de onderhoudskosten tijdelijk heeft betaald, is sedert ons laatste verslag niet vermeerderd.

Wanneer wij overtuigd zijn, dat zij met hunnen arbeid den kost kunnen winnen, blijven wij hunne in vrijheidstelling vragen.

Gedurende het 4 ^e kwartaal 1872 zijn er geweest	8
» 1 ^e » 1873 »	6
» 2 ^e » » »	4
» 3 ^e » » »	

Totaal.

TITEL V

E E R E D I E N S T

Geestelijkheid, kloosters, geestelijke corporatiën, enz.

Wegens de geestelijkheid van onze stad eigenlijk gezegd, hebben wij de volgende verandering te melden. De eerw. heer Busshots die het verleden jaar als pastoor in het gasthuis te Leuven was benoemd geworden, is wederom in onze stad komen wonen, als bestierder van S' Pieters godshuis, in vervanging van den heer Moelans, pastoor te Severdonck genoemd. Genoemde heer Busshots, neemt tevens den dienst van pastoor op het Beggijnhof waar, ter oorzake van de ziekte van den heer Jacobs. De eerw. heer Govers, vroeger pastoor in 't gasthuis, is als pastoor-decken te Eeckeren benoemd en alhier vervangen door den eerw. heer Sents, eertijds onderpastoor te Olmen. De eerw. heer Peeters is in dezelfde hoedanigheid, als onderpastoor in de parochie van O. L. V. te Mechelen, en de eerw. heer Vanhinsbergh, te voren pastoor te Severdonck, is pastoor te Meensel-Kieseghem genoemd. De eerw. heeren Van Grunderbeeck en Van Paesschen zijn hier ter stede als onderpastoors aangesteld.

De eerw. heer De Vos, is in het collegie overleden, na er omtrent dertig jaren bestierder en rector van te zijn geweest. De eerw. heer De Groote heeft den eerw. heer Craene als rector van het collegie opgevolgd.

Kerkfabrieken.

De benoemingen en de kiezingen voor de kerkfabrieken en de bureelen der kerkmeesters blijven jaarlijks in de maand April, overeenkomstig het decreet van 30 December 1809, geschieden.

De rekeningen over 1873 die ter stads secretarij zijn overgelegd en welke door de bestendige deputatie van den provincialen raad zijn goedgekeurd geworden, geven de volgende uitkomst :

a. S' PIETERS-KERK.

Gewone en buitengewone ontvangsten	fr. 18485,45
Uitgaven van allen aard	» 18387,73
	<hr/>
Overschot.	fr. 97,72

b. DE KERK VAN O. L. V. TE SEVERDONCK.

Ontvangsten	fr. 818,01
Uitgaven	» 610,26
	<hr/>
Overschot.	fr. 238,35

De geadviseerde begrootingen door den gemeenteraad voor 1878, bedragen :

a. VOOR S' PIETERS-KERK.

Gewone en buitengewone ontvangsten	fr. 17639,57
Uitgaven van allen aard	» 17630,45
	<hr/>
Overschot.	fr. 9,12

b. VOOR DE KERK VAN O. L. V. TE SEVERDONCK.

Voorgestelde gewone en buitengewone ontvangsten	fr. 3470,80
Id. uitgaven van allen aard	» 3438,41
	<hr/>
Overschot.	fr. 32,39

Roerende en onroerende goederen.

Hierover hebben wij geene verandering aan te stippen.

Giften en legaten.

Er is door wijlen vrouwe Maria Catharina Marien, wed. van J. B. Van Turnhout, aan St Pieters kerk gelegateerd eene som van fr. 1000 op last van jaarlijks eeuwigdurend te laten celebreren, in dezelfde kerk drie lezende missen, de eerste in den loop van de maand Maart, tot laafnis van de ziel van wijlen haren man J. B. Van Turnhout; de tweede in de maand December, tot laafnis der ziel van haren zoon Joannes Guilielmus Van Turnhout, en de derde tot laafnis harer ziel in den loop der maand waarin haren sterfdag zal vallen (Juni).

Afleggingen en aanleggingen van kapitalen.

Er is door de jufvrouwen Peeters tot kwijting eener rente van fr. 7,26 aan den penning 25 met fr. 181,50 en eene dito van fr. 2,72 met fr. 54,00 door de wed. van Thomas Mollen, alhier aan St Pieters kerk afgelegd, om tot den aankoop van Belgische fondsen 4½ o/o gebruikt te worden.

Voornoemde kerk heeft drie Belgische obligatiën van fr. 100,00 4½ o/o, 3^e serie n°s 498, 501 en 10657 aangekocht.

TITEL VI

OPENBAAR ONDERWIJS

Collegie van humaniteiten.

Het is ons aangenaam voortdurend te kunnen melden, dat de goede faam van ons St Joseph-collegie nog jaarlijks aanwint.

Men telde in hetzelfde voor de vacantie 314 studenten, te weten : 189 *internen* en 122 *externen*.

Veertien professors onderwijzen de studenten in de verschillende vakken van onderwijs.

In de *Apostolieke school* waarvan wij in ons vorig verslag gewaagde zijn 39 studenten.

Middelbare school.

Het bestierend bureel der gouvernements middelbare school alhier ter stede heeft geene verandering ondergaan.

Betrekkelijk het onderwijzend personeel hebben wij de volgende veranderingen aan te stippen.

De heer Thibau is bij ministerieel besluit van 27 November 1873 als professor van de Duitse en Engelsche talen genoemd.

Bij besluit van den heer minister van binnenlandsche zaken van 7 October II. is den heer Van den Bergh 3de regent genoemd, en den heer Deschacht van 3de 2de regent in vervanging van Mr Mathieu, die een ander beschikking heeft ontvangen.

In den laatsten bijzonderen prijskamp voor het vlaamsch tusschen de middelbare scholen van België, onder de nieuwe leerlingen, heeft onze school zich andermaal loffelijk onderscheiden. De leerling Alp. De Ceuster behaalde met 83 punten den eersten prijs, en de leerling J. G. De Brouwer met 68 punten den eersten accessit.

In den algemeenen prijskamp is aan voornoemde De Brouwer met 68 punten de 90^e en aan De Ceuster de 113^e plaats met 61 ³/₁₀ punten gegeven.

Op 1 Januari 1874 telde men in de school 203 leerlingen.

Gemeente lagere scholen.

Onze stadskosteloze jongensschool is gedurende het afgelopen schooljaar door nagenoeg 331 leerlingen bezocht geworden. Geene pogingen worden gespaard om onderwijs en opvoeding op de vereischte hoogte te brengen, en den leerlingen, niettegenstaande zij gemiddeld slechts van twee tot drie jaar de school bijwonen, een grondig, uitgebreid en voor het werkelijk leven nuttig onderricht te bezorgen.

Bij aanhoudenheid kunnen wij met lof, onder alle punten, over onze kosteloze meisjesschool gewagen. En wanneer de nieuwe school zal voltooid zijn, zullen wij in staat zijn, om alle de vragen in te willigen van de meisjes, die met recht op het kosteloos onderwijs aanspraak maken.

Bijzondere lagere scholen, scholen voor bejaarde personen en zondagscholen.

Zie ons verslag over 1858-1859.

Bewaarscholen.

Zie ons vorig verslag.

Wij hebben andermaal voor het dienstjaar 1873 van de provincie en staat, van ieder eene toelage van 500 frs. voor deze nuttige inrichting verkregen.

Scholen van nijverheid, kunsten, ambachten en normaalscholen.

Deze bestaan hier ter stede niet.

Onderwijzend personeel, jaarwedden der onderwijzers, onz.

Hierover hebben wij geene veranderingen aan te stippen.

Volgens de stedelijke begrooting is er voor het loopende dienstjaar, door de stad toegestaan :

- 1° Voor de school van middelbaar onderwijs, onderstand fr. 4050,00
- 2° Voor de stads kosteloze school voor jongens en meisjes, en voor de school te Severdonck » 9800,00
- 3° Voor den onderstand der bewaarschool, voor behoeftige kleine kinderen » 1700,00

Totaal fr. 4550,00

Schoollokalen.

De aanbesteding voor het bouwen van eene nieuwe stadskosteloze meisjesschool met woning voor de hoofdonderwijzeres, begroot op fr. 44453,90 en door den raad op 22 April 1873 goedgekeurd, heeft den 22 December ll. plaats gehad voor eene som van fr. 45500,00 aan den heer J. F. Brosens, aannemer alhier. Op deze som zijn reeds twee betalingen, (fr. 11310,00), volgens de uitgevoerde werken, gedaan.

Onderstand voor het lager onderwijs.

Aan de stad is voor het lager onderwijs voor het loopende jaar eenen onderstand van 4670 fr. toegestaan. Op deze som hebben wij reeds fr. 2916,90 ontvangen.

Bijzondere kostscholen.

De bijzondere kostschool voor meisjes, door de kano-
nikerssen van het II. Graf gehouden, blijft nog altoos
onder alle punten aanbevelenswaardig.

Men telt thans in de school 50 pensionnaires.

Buiten de kostschool ontvangen er 296 meisjes het on-
derwijs, 176 tegen betaling en 120 kosteloos.

Onder de laatste 120 kinderen zijn er 60 die in eene
afzonderlijke school het kantenmaken leeren.

TITEL VII

SCHOONE KUNSTEN, WETENSCHAPPEN EN LETTEREN

Teekenschool.

Gedurende het schooljaar 1873-1874, werd stadsteeken-
school door 133 leerlingen bijgewoond, verdeeld als volgt :

Klas van boetseering, teekening naar pleister, platen, enz.	78
» bouwkunde	20
» meetkundige lijnteekening	35

Op 6 October 1873 werd den heer Van den Plas als
professor van bouwkunde vervangen door den heer Taey-
mans, provinciaal architect alhier, welke tevens als directeur
onzer teekenschool werd aangesteld.

In den loop van dit jaar had voor de eerste maal, de
vierjaarlijkse prijskamp plaats, ingericht voor de be-
kroonden der hoogste klassen, die sedert dien; de cursussen
der teekenschool onafgebroken hebben gevolgd.

Twee klassen konden dit jaar mededingen, te weten :
die van boetseering en die van teekening naar pleister.

Beide wedstrijden mogen met recht schitterend genoemd
worden; en de Jury was hoogst te vrede over den uitslag
welke klaarblijkelijk bewees de deugdelijkheid der lessen
welke er worden gegeven. Het staatsbestuur heeft dan ook
welwillend de twee groote zilveren eerpenningen toegestaan,
die wij voor de laureaten dezer twee vakken gevraagd
hadde.

Bovendien heeft ons bestuur aan ieder dezer leerlingen
nog een livret op de spaarkas van fr. 50 geschonken;
terwijl de twee tweede prijzen, ieder eene zilveren meda-
lie en een livret van fr. 30 ontvingen.

Wij hebben ons vele opofferingen getroost om de tee-
kenschool op goeden voet te brengen; en wij koesteren
de hoop, dat het staatsbestuur dit jaar zijne toelage zal
vermeerderen, om ons de onkosten, veroorzaakt door het
daarstellen van een nieuwe cursus, te helpen bestrijden.

Bijzondere verzamelingen van kunstvoorwerpen en oudheden.

Het kabinet van oudheden en kunstvoorwerpen van den
heer W. F. J. Van Genechten, rustend erevoorzitter onzer
rechtbank van eersten aanleg, is onderanderen verrijkt
geworden met : eene groote vischschotel van de familie
Rose in Japansch porcelein, met witten boord in damaste
Relief; zes hooge tassen met schoteltjes in oud best Door-
nijsch porcelein, met goude en blauwe ranken gestoffeert;
zes tasjes in eijerschaal (*Coquille-d'auif*) met goud mosaïque
opgetooid, en met keurige bloemtulien voorzien; zes kopjes
oud Amsterdams porcelein, met vlinders in rijke kleuren
geschilderd. Voormelde voorwerpen worden door deskun-
digen bewonderd en zeldzaam ontmoet.

De catalogussen van geheel het kabinet zijn afgewerkt, en maken drie boekdeelen in quarto uit, maar zijn nog niet gedrukt.

Genoemde kunstliefhebber heeft de muren eener gansche kamer bekleed met borden en schotels in Delfts gleiswerk, hetgene eene schoone versiering in zijn soort uitmaakt.

De verzameling van den heer Ignatius Loyens, toegevoegden grefier bij de rechtbank van eersten aanleg, blijft insgelijks in belangrijkheid winnen, zoowel in voorwerpen van gleiswerk en porcelein van alle soort, als in gedreven koper en zilverwerk.

Muziekgenootschappen.

Zie ons vorig verslag.

Muziekscholen.

Onze muziekschool werd gedurende het tijdvak 1873-1874, bezocht door 52 leerlingen; waarvan 25 de lessen van solfège, 11 de cursus van snaar en 16 die van blaas-instrumenten volgden.

Deze laatste cursus is eerst in den loop van dit jaar ingericht.

De lessen worden alle dagen, uitgezonderd met de feest- en zondagen, gegeven.

Door het aangroeiend getal leerlingen, deed zich de noodzakelijkheid gevoelen; van een bijgevoegd professor voor de solfège, enz, en ten dien einde werd de heer L. Haansbergen, op dato 24 November 1873, als hulp-professor bij den heer directeur Thibau toegevoegd.

Wij bestatigen hier met genoegen, dat de leerlingen onzer muziekschool goede vorderingen maken, bijzonder voor wat betreft de theorie en solfège.

Letterkundige genootschappen.

Geene.

TITEL VIII

GEZONDHEIDSDIENST (HYGIËNE) EN OPENBARE GEZONDHEIDS-GESTELTENIS

Nopens het *geneeskundig toezicht* hebben wij geene verandering aan te stippen. In het *geneeskundig personeel* is geene verandering geschied.

Openbare gezondheids-gesteltenis.

De openbare gezondheids-gesteltenis in onze stad laat niets te verlangen over.

Wij tellen heden 14 September hetzelfde getal overlijdens als het verledene jaar (242).

Koepokinenting.

Aan onze herhaalde aanbevelingen dat de ouders hunne kinderen door den heer doctor Vermeirsch, stads-vaccinateur, kosteloos kunnen laten vaccineren, begint onze behoefte volksklas, van lieverlede gehoor te geven.

De kosteloze vaccinatiën van den heer doctoor Vermeirsch zijn sedert ons laatste verslag van 33 tot op 88 vermeerderd.

Zindelijkheid der straten.

Zie ons verslag over 1852-1853.

Gymnastique of lichaams oefeningen.

Zie ons verslag over 1851-1852.

Begravenissen.

Zie ons verslag over 1851-1852.

Sedert ons laatste verslag zijn er twee vergunningen voor begraafplaatsen op het gemeente-kerkhof gevraagd en toegestaan geworden

Rampen en ongelukken.

Wij hebben drie brandrampen te betreuren gehad, namelijk : 1° den brand in den mast van het Armbestuur, in de Baarleheide, 2° idem in het lopen magazijn van Bruynineckx, in de Paterstraat, en 3° idem in het werkhuis van Antoon Van Dyck, in de Otterstraat.

Van ongelukken moeten wij geene melding maken.

TITEL IX

OPENBARE VEILIGHEID, JUSTICIE
EN GEVANGENHUIZEN

=====
Policie, inrichting en personeel, ordonnantiën en reglementen.

De verandering welke wij in het personeel onzer toevoegden aan den commissaris van politie hebben aan te slippen, is alleenlijk de benoeming van J. C. Volders, in vervanging van P. J. Feyen op pensioen gesteld.

Aanhoudingen, misdaden en overtredingen.

Sedert den 1° September 1873 tot den 1° September ll. heeft onze politie 289 processen-verbaal opgemaakt, te weten :

Voor bedelarij	3
» brandrampen	3
» houtdieverij en strooiseldieverij	60
» dieverij van verschillende voorwerpen en hofvruchten	40
» mishandelingen	51
» misbruik van vertrouwen	4
» insectenetende vogelen, te vangen	3
» andere overtredingen aan de gemeente en provinciale reglementen	99
» smaadwoorden	12
» tuischspelen	6
» zinneloozen toestand	5
» aanslag op de zeden	3

Totaal 289

De ordonnantiën en reglementen worden tamelijk wel nagekomen.

Zelfmoorden.

Wij hebben gelukkig op ons grondgebied geene zelfmoorden te betreuren gehad.

Gevangenhuis.

De veranderingen die het personeel van het gevangenhuis heeft ondergaan, zijn de volgende : de sleutelbewaarder Duhui is naar Mechelen verplaatst en P. J. Van den Berg, heeft hem vervangen. De heer Bussehot, comptable, is in het gevangenhuis te Brussel, in dezelfde hoedanigheid, genoemd, en den heer Wellens is in zijne plaats aangesteld.

In het gevangenhuis alhier waren er op 10 September ll. 34 gevangenen : 21 van de provincie Antwerpen, 6 van

de provincie Brabant, 1 van Henegauw, 3 van Oost-Vlaanderen, 2 van West-Vlaanderen en 1 van Luik.

Hulpmiddelen tegen den brand.

Zie ons vorig verslag.

Paspoorten.

Sedert ons laatste verslag zijn er geene buitenlandsche paspoorten door onze inwoners gevraagd geworden.

Sedert 1 September 1873 tot 1 September II., zijn er door ons 12 bewijzen van eenzelvigheid afgeleverd.

Zakboekjes voor werklieden en dienstboden.

Sedert 1 September 1873 tot 1 September II., hebben wij andermaal, in uitvoering van het koninklijk besluit van 10 November 1845, 21 werkboekjes afgeleverd.

Aanplakking, openbare roepers.

Zonder verandering.

TITEL X

BURGERWACHT, MILICIE, GARNIZOEN

Burgerwacht, plaatselijke inrichting, enz.

Zonder verandering.

Milicie.

DEPAALD AANDEEL.

Het aandeel voor onze stad is voor het loopende jaar op 28 bepaald geworden.

Het getal ingeschrevene lotelingen was 104. Niemand heeft zich wederspannig getoond.

Gevolg der werking van den milicie-raad.

Er zijn wederom dit jaar drie zittingen van den milicie-raad geweest.

GETAL EN REDENEN VAN VRIJ- EN UITSTELLING.

44 Lotelingen, welke dienstplichtige nummers hadden getrokken, zijn hetzij tijdelijk of definitief vrijgesteld, te weten :

Voor lichaamsgebreken	20
» kleinheid van gestalte	2
» broeders in dienst.	11
» onderstand van weduwen	5
» " van weezen.	1
Als zijnde van Hollandsche ouders	3
» " cenig kind	2

Totaal. 44

VERDEELING DER LOTELINGEN EN NUMMER-VERWISSELAARS DER LICHTING VAN 1873. ONDER DE VERSCHILLENDE KORPSEN VAN HET LEGER.

6 ^e Regiment Artillerie	1
» " Genie	1
» " Carabiniers	2
» " Grenadiers	2
» " Guiden	1
3 ^e " " Lansiers	1
4 ^e " " " "	2
6 ^e " " " "	1
1 ^e Linie Regiment	10
4 ^e " " " "	1
6 ^e " " " "	2
9 ^e " " " "	1
11 ^e " " " "	2

Totaal. 27

Een loteling die in Frankrijk verblijft, is niet opgekomen om ingelijfd te worden.

Er zijn dit jaar 3 reclamen tegen de beslissing van den milicieraad en 2 tegen de vrijstelling van andere lotelingen gedaan geworden.

De drie reclamanten welke tegen de beslissing van den milicieraad in beroep waren gegaan, zijn voor een jaar uitgesteld; en twee vrijgestelde lotelingen door de milicieraad, zijn door den revisieraad voor den dienst gedesigneerd geworden.

Van de 104 lotelingen, dit jaar ingeschreven, zijn er :

2 Die alleenlijk kunnen lezen.

14 Welke kunnen lezen en schrijven.

61 Die kunnen lezen, schrijven en cijferen, en

27 Die hoegenaamd geen onderwijs hebben genoten.

Garnizoen casernement

Nihil.

TITEL XI

OPENBARE BELASTINGEN

Kadaster.

Om de werkzaamheden van het kadaster alhier ter stede te kunnen beoordeelen, laten wij hierna de eigendoms veranderingen van de vijf laatste jaren volgen :

	Nieuwe parcellen.	Bestaande parcellen.	Samen.
In 1870 zijn er	244	431	675 gemutcerd.
" 1871 "	226	489	715 "
" 1872 "	220	321	550 "
" 1873 "	596	856	1452 "
" 1874 "	263	550	813 "
Totaal in 5 jaren	1558	2047	4205

Grondbelasting.

OPBRENGST.

De opbrengst der grondbelasting van onze stad voor het loopende jaar bedraagt :

In principaal ten voordeele van den staat fr. 29493,79

OPCENTIEMEN.

1° Voor de provincie.	11	fr. 3244,53
2° Voor de gemeente.	37	» 10013,44

Algemeen totaal. fr. 43653,76

En heeft voor grondslag een inkomen van fr. 421368,58 en is verdeeld op 975 artikelen.

De *marc le franc*, ten voordeele van den staat, is fr. 0,07 o/o. Ten voordeele van de provincie worden er 11 en voor de stad 37 opcentiemen geheven.

Personoele belastingen.

GETAL DER AANGESLAGENEN.

Onze stad telt 982 belastingschuldigen. Het verleden jaar was dit getal 946.

BEDRAG DER KOHIEREN.

Het gezamenlijke bedrag der kohieren, voor het loopende dienstjaar, bedraagt fr. 42877,97 en is verdeeld als volgt :

Hoofdsom ten voordeele van den staat fr. 20270,20

OPCENTIEMEN.

1° Voor den staat.	13	fr. 3941,67
2° Voor de provincie	11	» 2890,77
3° Voor de gemeente	37	» 9723,51
4° Opnemings-kosten		» 42,73
Overeenkomend totaal.		fr. 42877,97

Huurwaarde.

De belastbare huurwaarde volgens de kohieren is fr. 142514,00.

Deuren en vensters.

Er zijn in onze stad 9134 deuren en vensters aan de belasting onderworpen, te weten : 1508 à rato van 84^{so}/100 en 7566 aan fr. 1,06.

Haardsteden.

Men telt in onze stad 1502 haardsteden, die belasting betalen, te weten : 575 aan fr. 0,85; 568 aan fr. 1,59 en 359 aan fr. 3,71.

Mobiliair.

Het mobiliair is voor eene som van fr. 406934,00 in de kohieren begrepen.

Dienstboden.

315 Dienstboden betalen belasting, te weten : 98, fr. 6,36; 131, fr. 8,48 en 86, fr. 14,84.

Paarden.

Men telt in onze stad 69 paarden die belasting betalen, te weten : 14, fr. 10,60; 40, fr. 15,00, en 15, fr. 42,40.

Patentrecht.

Het getal der patentplichtigen is met 17 vermeerderd. Men telt er in onze stad voor het loopende jaar 1100.

BEDRAG DER KOHIEREN.

Het bedrag der kohieren, voor het tegenwoordig dienstjaar uitvoerbaar verklaard, beloopt :

In hoofdsom fr. 10560,19

OPCENTIEMEN.

1° Voor den staat .	20	fr. 2114,00
2° Voor de provincie	0	» 00,00
3° Voor de gemeente	24	» 2337,85

Algemeen totaal. fr. 15221,13

Slijtrecht op de sterke dranken 1873.

TEN VOORDEELE VAN DE PROVINCIE.

Getal der belastingschuldigen 192.

Bedrag der kohieren fr. 3796,29

Slijtrecht op den tabak 1873.

131 Belastingschuldigen zijn aangeslagen voor fr. 1221,00.

Provinciale belasting op de honden.

De provinciale belasting op de honden zal voor 1873 zuiver opbrengen fr. 2190,00. Het 4^e aan de stad toekommende, zal derhalve fr. 522,50 bedragen.

Accijsrechten.

De accijsrechten in onze stad door den heer rijksontvanger gedurende het jaar 1873 ontvangen, beloopt, te weten :

Op de bieren en azijnen.	fr. 30088,48
Totaal.	fr. 30088,48
In 1872 was hiervoor ontvangen	» 27923,40
Vershil in meer.	fr. 2163,08

TITEL XII

OPENBARE WERKEN

Personeel, regeling van den dienst.

De heer schepen Roest blijft met de regeling van de te doene werken aan de stads-gebouwen en bestratingen gelast. De heer Van de Plas, vader, welke door zijnen ziekelijken toestand, er de uitvoering niet meer van konde bewaken, is door zijn zoon Hendrik vervangen.

Groote wegen en straten.

De kasseiing van den steenweg van onze stad naar Lille over Gierle, is tot aan het paviljoen van den heer grave de Merode, bij het Grootenhoutsbosch voltrokken.

De bedding en de kunstwerken van genoemden steenweg zijn tot in het dorp Gierle afgewerkt, en de kasseiing is aanbesteed aan de heeren A. Leroy en C^e., van Molenbeek voor fr. 154340,00. Men hoopt dat deze kortelings de werken zullen beginnen.

Onze buurtwegen worden steeds goed onderhouden en verbeteren jaarlijks. De volgende stadswerken, zijn in het vierde kwartaal van het verledene jaar aan den heer Gervais-Sak alhier aanbesteed, en sedert afgewerkt, name-

lijk : 1° de aardewerken in de in de Bentelstraat en in de Klinkstraat, alsmede het maken van eenen duiker, in de laatstgenoemde straat voor fr. 2225, en 2° de aarde- en kasseiingswerken in de Gemeentestraat voor fr. 4933.

Voor de afwatering der stad heeft men drie bruggen moeten doen verdiepen en vernieuwen, namelijk : eene op het einde der Korte Gasthuisstraat en twee te Papenbruggen.

De Hofpoort is merkelyk verbeterd, en langs den zuidkant verbreed, waarvoor men den grond heeft moeten aankopen.

Om den afloop der waters in de Paterstraat te vergemakkelijken, heeft men tot proef eenige werken doen uitvoeren, doch wij twijfelen of dezelve aan de verwachting zullen voldoen.

Met de overdracht van de Warandestraat aan den staat, was de stellige belofte gedaan, dat nog dit jaar de opneming en herkasseiing dier straat zoude voltooid worden. Wij koesteren de hoop, dat de staat deze werken dit jaar nog zal voltrekken.

Stads brandspuiten.

Zie hiervoren den titel stadsbrandmiddelen.

Openbare verlichting. — Verdoeling van de gaz.

Zoo als wij het verleden jaar voorzagen, en gelijk UEd. is bekend, heeft de hooge prijs der steenkolen een ongunstig resultaat voor ons fabriek, voor 1873 opgeleverd. Die toestand zal voor het gaz geslicht voor het loopende jaar, ook geen goeden uitslag opleveren.

Om zich voor alle bekniibling te vrijwaren en verzekerd te zijn, dat de bestiering en de fabrikatie op den best mogelijken voet geschiedt, heeft de raad een punte-

lijk onderzoek doen doen, en de heer ingenieur Marlin, heeft bij een omstandig verslag bestatigd, dat het fabrikaat kunstmatig op de zuinigste wijze en in besten regel plaa's grijpt.

Wij gaan voorts met jaarlijks de verlichting in de stads straten uit te breiden.

De comptabiliteit wordt goed en op de klaarste wijze gehouden.

Markten.

Onze maandelijksche veemarkt wordt nog steeds belangrijker. Gedurende de zes laatste maanden dezes jaars heeft men er 2198 hoornebeesten te koop geveild. De markt wordt door kooplieden van alle de provinciën des lands bezocht.

De paardenmarkt blijft onbeduidend.

Ofschoon onze graanmarkt eenigzins is verbeterd, moeten wij noglans bekennen dat er weinig of geen rogge (koren) voor den handel wordt verkocht. De markt dient om zoo te zeggen, voor het gedeeltelijk verbruik van onze bakkers.

De verpachting der plaatsen in de vleeschhal, heeft voor het loopende jaar fr. 766 opgebracht.

Het staangeld blijft op onze markten afgeschapt.

Slachthuis.

Zie ons verslag over 1864-1865.

Rivieren en waterloopen.

De zuivering der rivieren en waterloopen, is dit jaar, op ons grondgebied, door de groote droogte allerbest uitgevoerd.

Onderhoud en verbetering der gemeente-gebouwen.

Behalve de groote verbeteringen die men aan het huis het Steentje, voor het bureel van weldadigheid, kamer van koophandel, vredegerecht en aan het stadhuis heeft doen uitvoeren, worden de stadsgebouwen goed onderhouden.

Opening van plaatsen, nieuwe straten, wegen en waterloopen.

Er zijn in onze stad sedert ons laatste verslag, geene nieuwe straten noch waterloopen geopend.

Bijzondere bouwingen.

Buiten de groote veranderingen en merkelijke verbeteringen in en buiten onze stad gedaan, zijn er sedert 1 September 1873 tot 1 September II., 76 nieuwe huizen gebouwd en in opbouw.

TITEL XIII

LANDBOUW

Hoedanigheid en ophongst van den grond.

Zie ons verslag over 1868.

Staat van den oogst.

Sedert jaren heeft men op ons grondgebied geen beteren oogst van wintergranen gehad, als dit jaar. Wij zouden hetzelfde mogen zeggen van de omstreken, wanneer men een klein getal gemeenten hier van afneemt, welke vroeger rogge (koren) zaaien dan hier, en welk graan bij het kiemen der haren in die gemeenten veel door een zwaren rijm of vorst heeft geleden.

Alle de bovengemelde granen, geven eenen bijzonderen goeden scheut, en zijn droog ingeschuurd.

De zomergranen (haver en boekweit) hebben integendeel, op de hooge gronden door de langdurige droogte, maar eenen halven oogst gegeven, terwijl dezelve granen op de zware en leege gronden, eenen tamelijken oogst hebben opgeleverd. Het koolzaad geeft eenen goeden oogst.

De klaver, eerste en tweede snée, en de voederplanten, hebben op de lage gronden veel opgebracht. Op de hooge gronden zijn dezelve zeer slecht geweest.

Men moet het hooi in 't algemeen maar op eenen halven oogst schatten. De toemaat is zeer slecht, en de landbouwers uit gebrek van voeder voor het vee, moeten denzelfen groen afmaaien, gevolgentlijk zal men er weinig kunnen droog maken.

Het najaar belooft ook weinig, speurie is er om zoo te zeggen geen, en rapen zijn er niet veel. Een en ander plant is door de spinnekoppen en rupsen vernield. Men voedt nogtans de hoop dat de laatstgevallene regens de rapen, die veel herzaaid zijn, nog eenen redelijken opbrengst zullen geven.

Wegens de aardappelen op ons grondgebied, kunnen wij gelukkiglijk dit jaar van eenen buitengewonen oogst spreken; zij zijn van hoedanigheid zeer goed. Eenige hooge gronden, waar de aardappelplant door de vorst geraakt is geweest, zullen maar weinig opbrengen. Van de ziekte moeten wij om zoo te zeggen, geene melding maken.

De hopbeplanting in onze streck, heeft dit jaar een tamelijken oogst opgeleverd. Wanneer deze plant niet van een zeker worm, tegen den bloeitijd had geleden, zou deze winning zeer voordeelig zijn geweest. Brouwers die over de hoedanigheid van den hop, in de kempen gewonnen, kunnen oordeelen, maken er eene loffelijke melding van.

Opbrengsten.

Men berekent dat de volgende granen, zaden, enz. per hectare, middelbarig in onze gemeente hebben opgebracht, te weten : 1° het koren (rogge) 20 hectoliters; 2° de tarwe 20 hectoliters; 3° de wintergerst 28 hectoliters; 4° de boekweit 12 hectoliters; 5° het koolzaad 22 hect. 6° de haver 24 hectoliters en 7° de aardappelen 215 hectoliters.

Over ons aangenomen stelsel tot het berekenen der voormelde opbrengsten, zie ons vorig verslag van 1866-1867.

Bepantingen en ontginningen.

Wij moeten herhalen dat gebrek aan dienstboden en werkvolk steeds de ontginningen beletten. En wanneer dit blijft voortduren kan men met gegrondheid zeggen, dat vele landbouwers en eigenaren zullen genoodzaakt worden hunne bouwgronden tot bosch te brengen, om reden deze dezelve niet meer naar behooren kunnen doen bewerken.

Er zijn alhier ter stede twee conferentiën op 26 October en 7 December II. gegeven, door den heer Deroover, bijgevoegde professor bij de staats-hofbouwschool te Vilvoorde. Beide waren betrekkelijk de moeshovenierderij, en hebben bij het publiek veel bijval gehad.

Staat van de paarden en het vee, opneming verbetering der rassen, veeziekte.

Over den staat der paarden en van het vee, zie men ons verslag van 1866-1867.

Van hoornvee- en varkensziekte hebben wij gelukkiglijk geen gewag te maken.

Men begint zich alhier meer en meer toe te leggen op de paardenkwekerij, alsook met de varkensfokkerij.

Veeartsenijdienst.

Zie ons vorig verslag.

Prijskamp voor de paarden, vee, pluimgediert en landbouw-voortbrengsels.

Wij hebben sedert 1872 geenen prijskamp gehad. De commissie van de landbouwfafdeeling Turnhout, heeft er eenen in de maand October aanstaande bepaald. Wij zullen het toekomende jaar hier over gewagen.

TITEL XIV

Nijverheids-inrichtingen, stoomwerktuigen ongezonde en gevaarlijke fabrieken, onderzoeken van commodo en incommodo.

De nijverheids-inrichtingen in onze stad hebben geene verandering ondergaan.

Fabrieken die men wezenlijk als gevaarlijk mag opgeven, of zeer ongezond zijn, bestaan hier ter stede niet.

Tien onderzoeken van *commodo* of *incommodo* hebben er sedert den 1° September 1873, tot den 1° September II. plaats gehad, te weten : 1 voor het oprichten van een tabaksfabriek, 2 voor het maken van eene smis, 4 voor het maken van een bak-oven, 2 voor het maken van chicoreefabriek en 1 voor de oprichting eener brouwerij.

Beweging van den handel op de vaart.

De aanvoer van bouw- en meststoffen en de uitvoer van brandhout en palen voor de koolmijnen blijft nog jaarlijks vermeerderen niettegenstaande de duurte der scheepvrachten.

De verzendingen van kalk voor den landbouw naar de omliggende dorpen, is onbeduidend geworden.

De slijting van steenkolen blijft insgelijks voor de opgegevene redenen in ons verslag van 1869, verminderen.

Openbare vervoermiddelen.

Deswegens hebben wij geene verandering te melden.

Jaarmerkton.

Zie ons verslag over 1847-1848.

Prijs der granen.

De middelbare prijs der granen op onze markt verkocht, is geweest per 100 kilograms.

	TARWE	ROGGE	BOEKWEIT
In 1873	fr. 00,00	fr. 21,60	fr. 00,00
In 1872	» 00,00	» 20,96	» 00,00
Vershil in meer	fr. 00,00	fr. 00,64	fr. 00,00

Bij voortdoring wordt er op onze markt om zoo te zeggen geene tarwe noch boekweitgraan meer verkocht.

Wij laten hierna volgen een officiëlen staat, van de middelbare prijzen der granen welke op de Turnhoutsche markt zijn verkocht geweest, gedurende de jaren 1782 tot en met 1797, 1800, 1801, 1802, 1812 tot en met 1873.

De volgende middelbare prijzen per viertel zijn in
Brabands C^t geld :

JAREN	TARWE	ROGGE	HAYER	BOEKWEIT
1782		3,9 ² / ₄		
1783		3,9 ¹ / ₂		
1784		3,18 ² / ₄		
1785		3,15 ² / ₄		
1786		3,12		
1787		4,05 ¹ / ₂		
1788		3,12 ¹ / ₂		
1789		4,0 ² / ₄		
1790		4,16 ² / ₄		
1791		3,8 ¹ / ₂		
1792		3,11 ¹ / ₂		
1793		4,2		
1794		5,12 ² / ₄		
1795		4,17 ¹ / ₂		
1796		7,16		
1797		3,18 ¹ / ₄		

De volgende prijzen zijn in francs en per hectoliter :

Jaar	TARWE	ROGGE	HAYER	BOEKWEIT
VIII	15,47	9,24		8,10
IX	17,50	10,32		8,35
X	20,05	12,06		9,80
1812	25,00	15,44		11,96
1813	21,44	10,71		11,77
1814	17,25	10,72		8,89
1815	18,58	12,90		10,22
1816	25,87	18,81		16,27

De volgende prijzen zijn in Nederlandsch geld
en per mudde (hectoliter) :

JAREN	TARWE	ROGGE	HAYER	BOEKWEIT
1817	17,30	11,03		9,47
1818	13,03	7,86		7,32
1819	9,13	6,78		6,39
1820	7,58	4,82		5,24
1821	7,89 ¹ / ₂	3,55 ¹ / ₂		3,77 ¹ / ₂
1822	6,59	3,45		2,97

JAREN	TARWE	ROGGE	HAYER	BOEKWEIT
1823	6,90	4,71		3,91 ¹ / ₄
1824	5,08	2,84 ¹ / ₂		2,87 ² / ₄
1825	5,53	3,08		3,39
1826	6,52 ¹ / ₂	4,20		3,97
1827	8,31	5,86		4,85 ¹ / ₂
1828	8,40 ¹ / ₂	5,00		3,92 ² / ₄
1829	10,67 ¹ / ₂	5,41		4,27
1830	9,44	5,33		4,91
1831	11,50	6,73		5,35 ² / ₄
1832	10,21 ² / ₄	6,64 ¹ / ₂		5,77

De volgende prijzen zijn in francs en centimen per hecl. :

JAREN	TARWE	ROGGE	HAYER	BOEKWEIT
1833	16,37 ² / ₄	10,34		9,48
1834	13,69	8,33		8,09
1835	14,51 ¹ / ₄	8,77		9,30
1836	16,59	10,37		9,57
1837	17,18	10,43		8,57
1838	20,17	11,52		9,53
1839	23,48	13,10		10,83
1840	21,90	12,91		10,79
1841	19,75	10,99		10,17
1842	22,18	13,22		12,34
1843	19,74	13,57		10,92
1844	17,92	10,44		9,38
1845	19,28	14,38		11,83
1846	23,47	19,11		15,42
1847	29,12	19,88		16,71
1848	17,69	10,71		9,29
1849	16,68	9,72		8,80
1850	15,49	10,71		9,16
1851	15,88	11,60		9,04
1852	20,31	14,74		11,19
1853	24,34 ¹ / ₂	16,88 ² / ₄		13,04
1854	31,00	23,10		16,19
1855	32,08	21,70		17,29
1856	30,50	18,76		14,78
1857	23,07	13,61		14,07
1858	18,65	13,11		12,89
1859	19,45	14,30		11,47

De volgende jaren is de tarwe aan 80 kilogrammen, de rogge aan 75 kilogr. en de boekweit aan 64 kilogr., per hectoliter verkocht :

JAREN	TARWE	ROGGE	HAYER	BOEKWEIT
1860	22,50	16,00		14,21 ³ / ₄
1861	25,76	16,21 ³ / ₄		15,75
1862	24,12	17,75		13,31
1863	25,19	19,50		17,40
1864	23,26	16,56		16,82
1865	21,02	16,52		15,60
1866		18,51		
1867		19,42		
1868		10,51		
1869		16,51		
1870		16,39		
1871		19,54		
1872		15,72		
1873		16,20		

Prijs der boter.

De laagste prijs, waaraan de boter, per kilogram, op onze markt in 1873, is verkocht geweest, was fr. 2,08 en de hoogste fr. 3,20.

Broodzetting.

Zie vorig verslag over 1870-1871.

Rechtbank.

Wij hebben deswege, sedert ons laatste verslag, van geene veranderingen gewag te maken.

Kamer van koophandel, nijverheidstoestand, enz.

De kamer van koophandel onzer stad, heeft ons haar

verslag over den toestand van handel en nijverheid in het arrondissement Turnhout, gedurende het jaar 1873, toegezonden.

In hetzelfde zien wij, dat door verschillende oorzaken, de handel en de nijverheid in België, zoowel als in andere landen, gekwijd hebben gedurende het afgelopen tijdstip; maar dat onze verschillende fabrieken nog al betrekkelijk goed gewerkt hebben.

De kamer wijdt zich breedvoerig uit over den spoorweg van Antwerpen naar Gladbach en de vaart van St Job in 't Goor; zij doet het nut deze twee belangrijke werken uitschijnen, en hoopt dat door eene spoedige uitvoering en afwerking derzelve, de vurige wenschen van onzen handel, nijverheid en landbouw zullen vervuld worden.

Zij dringt ook bijzonder aan op de daarstelling van den ijzeren weg Antwerpen-Eindhoven, over Turnhout, waarvan de concessie door de heeren Pavoux en Lambert gevraagd is, en welke linie voor onze kempen en vooral voor Turnhout, zooveel nut zoude bijbrengen.

Zij sluit hare algemeene bemerkingen met de opgifte der tabel van de sommen door ons arrondissement in de schatkist gestort gedurende de jaren 1872 en 1873.

Sprekende over den toestand der werkende klas, betreurt de kamer, dat de spaarkas, deze zoo nuttige inrichting, door onze talrijke werklieden zoo weinig gekend en gewaardeerd wordt. Zij doet ook het nut uitschijnen, van stads-toekenschool, waar onze jonge werklieden kosteloos de kennissen bekomen, die voor de verschillende vakken, waar zij zich op toeleggen, onontbeerlijk zijn, en brengt tevens hulde aan de goede inrichting dezer school en aan den ijver van het onderwijzend personeel.

Hierna vinden wij de lijst der geleerde en ongeleerde milicianen, van de klas van 1873, en merken hierin op

dat er in de stad Turnhout, op 104 ingeschrevenen, 27 jongelingen waren die hoegenaamd geen onderwijs ontvanging hadden.

De kamer geeft verder eenige inlichtingen over den oogst van 1873, zij haalt de diensten aan door de landbouwgenootschappen bewezen en zegt dat het goedkoop vervoer der meststoffen de eenigste middel is om tot de ontginning der heiden onzer kempen te geraken.

Sprekende over onze verschillende nijverheden, zegt het verslag, dat er in onze papier- en kaartenfabrieken op het einde van 1873, minder bedrijvigheid heeft geheerscht en dit uit hoofde van den geldkrisis, die in verschillende landen plaats greep en zijn slechten invloed op de verzendingen deed gevoelen; dat onze lijken en linnen weverijen ook minder vertier hadden, en dat dezelve eene ernstige concurrentie tegen kwamen in Vlaanderen, waar de dagloonen zoo hoog niet zijn; dat de witte kanten druk werden gevraagd terwijl de handel in zwarte kanten (guipure) min of meer stremde, door dien de verkoopprijs te min was in evenredigheid van de hooge dagloonen alhier betaald; dat onze leertouwerijen, cigaren en tabaksfabrieken geregeld werkten, maar deze laatste, door de duurte van den onbewerkten tabak, zich met eene geringe winst moesten te vrede stellen; dat onze brouwerijen voor het lokaal verbruik werkten en nog al te lijden hadden van den invoer der vreemde bieren; dat onze beeldhouwerijen alle dagen in belangrijkheid aanwonen; dat onze zoudziederij leed door den invoer van het vreemd zout; dat het meelfabriek volop werkte en met gemak zijne produkten plaatste terwijl integendeel de olieslagerijen kwijnden.

Wij zien verder met genoegen, dat het postbureel van Turnhout in 1873, 185250 brieven heeft verzonden, dat is 8204 brieven meerder dan in 1872; terwijl het telegraaf-

burcel in 1873, 5472 telegrammen opzond tegen 5334 in 1872.

De spoorweg Lier-Turnhout, vervoerde uit de Turnhoutsche statie 49994 reizigers terwijl er 50140 aankwamen, hetgeen eene totale ontvangst te weeg bracht van fr. 119394,51.

20283000 Kilogrammen goederen kwamen gedurende hetzelfde tijdstip aan terwijl er 9262000 kilogr. vertrokken. De gezamentlijke ontvangst deswegens beliep fr. 107960,30.

Buitendien trokken nog door de Turnhoutsche statie in transitio, 17535 reizigers en 10944000,00 kilogrammen goederen.

De ijzerenweg Grand Central Belge vervoerde in 1873, 10218 reizigers en 1384420 kilogr. goederen.

De disconto bank, bij het agentschap der nationale bank alhier gevoegd, disconteerde in 1873, 4526 effecten, beloopende samen fr. 4182559,01 dus fr. 886198,19 meerder dan in 1872.

Op het einde van haar verslag, herhaalt de kamer de wenschen, die zij reeds vroeger aan het staatsbestuur richtte, en waaronder wij de volgende bemerken :

De overneming van den spoorweg Lier-Turnhout door den staat; de afschaffing of ten minste de vermindering der rechten op de Engelsche garens; het goedkoop vervoer der garens; die zouden moeten aanzien worden als grondstof; en eindelijk het goedkoop vervoer der meststoffen.

Wij laten zooals in de vorige jaren, eenige historische aantekeningen van de drie laatste eeuwen, door onzen secretaris opgesteld, volgen.

Ten slotte, Mijne Heeren, leggen wij ter tafel tot UEd. nariicht, ingevolge den zin der gemeente-wet, het door ons opgemaakt ontwerp van de stedelijke begrooting voor 1875 hetwelk wij aan uwe beraming onderwerpen.

Wij vleien ons dat UEd. ons nogmaals vertrouwelijk, voor al wat stads belang en burger wélzijn aangaat, zult ondersteunen.

Aldus gedaan en voorgelezen in de openbare zitting van den gemeente-raad te Turnhout, den 5 October 1874.

Ter ordonnantie-:
DE SECRETARIS,
P. J. HEUVELMANS.

DE BURGEMEESTER,
J. A. C. HOEFNAGELS.

VERSCHILLENDE VOORWERPEN

1574

Zoo als wij het verleden jaar zegden, had Don Louis Requesens, het stadhouderschap op 28 November overgenomen, en begon tot genoegen der Antwerpenaars, met het gehalte standbeeld des hertogs van Alva van zijn voetstuk te doen afnemen, om in eenen kelder van het wapenhuis te bergen, tot dat het, eenigen tijd daarna, aan stukken geslagen en gesmolten werd.

Vervolgens spande hij al zijne krachten in, om de belegerde hoofdstad van Zeeland, Middelburg, de eenigste plaats, die nog in die provincie aan de heerschappij des Spaanschen konings was overgebleven, te ontzetten. Doch deze stad werd door de geuzen overweldigd, en de Spaansche vloot, die ter hulp was gekomen, werd door den prins van Oranje teenemaal verslagen bij Bergen op Zoom. Requesens welke zich op eenen hoogen dijk had geplaatst om den zeeslag na te zien, moest met hartzeer die nederlaag aanschouwen.

Dit verlies werd echter vergoed door eene volkomene overwinning door Sanchio Davila op het leger van den graaf Lodewijk van Nassau, bij het dorp Mooek, op de Maas, twee uren van Nymwegen, alwaar genoemden graaf zijn broeder Hendrik en de zoon des Palkgraafs Christoffel van Beieren, drie opperhoofden van het verbondene leger, sneuvelden.

Van den anderen kant moest de landvoogd, bij Antwerpen, een tweeden rampspoed betreuren. Het garnizoen van de stad, dat aldaar groote baldadigheden pleegde, stond bij gebrek aan betaling tegen hem op, en omdat de muiters dertig groote schepen in de haven wilden uitplunderen, deed men de ankers lichten om hen in het ruime sop te stellen.

De schepen waren nog maar nauwelijks buiten het gezicht van de stad, of de Zeelanders randden ze aan en maakten er zich meester van.

De onderadmiraal werd krijgsgevangen gemaakt, en een groot getal der bemanning werd over de kling gejaagd.

De overwinnaars namen 15 van deze schepen mede naar hunne haven, en lieten de anderen zinken.

Philippus had in Augusti-September nog een ander verlies te betreuren: De vraag door Don Juan gedaan om als koning van Tunis te worden erkend, had den iever van Philippus om dit koninkrijk te beschutten, verflauwd. Hij had verwaarloosd de noodzakelijkheden er na toe te zenden zoowel voor den onderhoud der nieuwe versterkingswerken die er Don Juan had laten maken, als om te beletten dat de Turken ze niet zouden veroveren.

Ondertusschen dat deze onachtzaamheid plaats had, wappende zich de Turken, en door een gelukkige vaart begunstigd, kwamen zij in weinige dagen voor Tunis, alwaar zij hunne krijgsmacht zonder hinder ontscheepten, terwijl er geene veldtroepen waren om het hun te beletten.

Sinan hun oppergeneraal, deed bij zijne ontscheeping dadelijk Tunis en de sterkte La Goulette samen aanranden, om de macht der christenen te verdeelen, die dan ook gedwongen wierden binnen de sterkten achter uit te trekken. Zij vertrouwden echter en hoopten op eenen spoedigen bijstand van Don Juan, maar hunne hoop verdween als

zij niemand ter hunner hulp zagen komen. De Turken bestormden hen geweldig met een groot getal soldaten, en maakten zich eerst meester van de hoofdstad en vervolgens van de sterkte *La Goulette*.

Het springen eener mijn, deed de muren, wallen, gansch de bolwerken en de vestingen omvallen, dusdanig dat de stad open zijnde, de Turken haar overveldigden met het zwaard in de hand.

De christenen weerstonden langen tijd met eene dapperheid zonder weerga, maar het groot getal deed hun bezwijken. Alle de christene soldaten werden in stukken gehakt, behalve een klein getal, de sterkste van lijf en leden, welke in kettingen werden geslagen. Tunis wierd den 23 Augusti genomen, en des anderendags, deed Sinan zijn overwinnend leger de nieuwe gemaakte sterkten aanvallen, en stelde alles in het werk dat de krijgsmacht tot dan toe had kunnen uitvinden, om die sterkte, welke slechts 1000 verweerders telde, te doen vallen en te verdelgen.

Na herhaalde vreeselijke gevechten wierden de Turken er meester van, den 12 September. Juist twee maanden na den dag dat zij in Afrika waren aangeland. Geen enkel christen ontkwam aan de woedende razernij dier barbaren, groot en klein werden over de kling gejaagd. Een zeer klein getal van de sterkste mannen voerden zij als slaven mede. Afrika werd zoo als men meldt in zoo weinig tijd door de Turken herwonnen, als het door de christenen veroverd was geweest; nogtans deze herwinning kwam aan de Turken duur te staan, welkers verlies men op 20 duizend man berekende.

Philippus was buitengewoon over dit verlies bedroefd, het zij openhartig of uit politiek, want niemand twijfelde of hij had het kunnen beletten, als hij het had willen

doen. Hij deed zijne droefheid deswegens openbaarlijk kennen; noglans geloofde men dat de tegenspoed zijner troepen in de Nederlanden, die voor hem van grooter aangelegenheid waren, er de oorzaak van was.

Andermaal had de vrijheid Turnhout, in het tweede half jaar groote lasten en vele inkwartieringen en militaire doortochten moeten verdragen. Wij zullen wederom dezelve bij wijze van staat hierna aanstippen :

DATUM der K O M S T	OMSCHRYVING DER GELOGEERDE TROEPEN, VAN WAER ZY KWAMEN EN WAER ZY NAERTOE GINGEN	VERTEERDE KOSTEN ten laste DER VRYHEID
24 Juli.	De markgraef Vitilly met verschillende kapiteinen als Don Pedro de Tapis, Messire Jehan Baptista de Monte, Cornelle de Monte en meer andere ruiters te paerd en te voet, komende uit het leger van Holland en gaende naer Brussel .	rinsg. st. blank 352-19
25 id.	40 Duitse knechten komende van Antwerpen, en nog 34 Spanjaerden komende uit het leger van Holland.	34,25/4
24 Augusti	Zeker convoy Spanjaerden trekkende naer Antwerpen, en begeleidende het dood ligchaem van den Cantador Castilliano	36-1/4
23 September	Idem Duitschen vergezellende Mr de Hurge, gouverneur van Gelderland, komende van 'S Bosch en gaende naer Antwerpen met meer andere heeren en kapiteinen, de welke al te samen zoo in 't gaen naer Antwerpen als wederkeeren naer 'S Bosch .	74-1
27 id.	Idem Spanjaerden met geld en poeder, komende van Antwerpen en trekkende naer Holland om betaling en monstering voor de knechten te doen, met zes kapiteinen, zes pagadetz en veel kapiteinen.	166-0-1

DATUM der K O M S T	OMSCHRYVING DER GELOGEERDE TROEPEN, VAN WAER ZY KWAMEN EN WAER ZY NAERTOE GINGEN	VERTEERDE KOSTEN ten laste DER VRYHEID
9 October	Vier vendelen Duitse knechten van het regiment van Karel Foequer, liggende en niet vertrekkende naer 'S Bosch voor den 13 ^{en} derzelfde maend, zoodat der vs. soldaten hebben gehad 8 maaltiden gerekend aan 4 stuivers .	rinsg. st. blank 2338-12-1
27 id.	Een id. van hetzelfde regiment trekkende naer 'S Bosch	285-10 1/4
27 id.	Zeker Duitse knechten komende van 'S Bosch en convoyerende vette ossen naar binnenland. Gegeven omdat zy door trokken zonder te logeren.	1-12
17 October	Een convoy van omtrent 50 Spaense soldaten, komende van het kasteel van Antwerpen met zeker karren en wagens met poeder, trekkende naer Utrecht.	44-2
5 November	Kapitein Juliaen Romero, Maistre del Campo, met zyn huisgezin en zyn convoy van Spaense soldaten .	204-16
15 id.	Een convoy van omtrent 70 soldaten, zoo Spanjaerden als Engelse, komende van Antwerpen met kapitein Vitelly, met negen wagens met poeder, trekkende naer den 'S Bosch	107-8
5 December	150 Duitse knechten met zes hoofdliden en 72 wagens geladen met laken, trekkende naar Holland, om de soldaten daerme te betalen .	139-3
	Daerna zyn door de vrijheid wedergetrokken de convoyen van de Duitsehen en van de Spanjaerden, dewelke alleenlyk weinig tyds gerust hebben om te eten en te drinken .	11
27 id.	Wedergekomen het voormeld convoy en de voerlieden van de wagens die met laken waren geladen geweest.	19-8
28 id.	Een vendel Duitse knechten, komende van Antwerpen, trekkende naer Eersel in garzizoen	193-19
29 id. en voorts in Jan	Vershillende soldaten, zoo Spanjaerden Engelse als Walen .	193-12

Zoo als men in de bijdragen onder litt. A, zal zien, hadden sommige dorpen en vrijheden in de Kempen en in Noord Brabant eene onderlinge verplichting op zich genomen, van elkander te waarschuwen, wanneer er oorlogsvolk aangekomen of op weg was, om elders naar toe te trekken.

Hierdoor gelukten dikwijls de wethouderen, van met geschenken en vereeringen, het krijgsvolk uit de steden en dorpen te houden, ofschoon het de gehuchten en afgelegene bewoonde hoeven, zoo als men kan denken, dan ook moesten bezuren.

Een commissaris van de artillerie kreeg van de vrijheid op 4 Juli een paard ten geschenke dat 63 gulden kostte, om hier niet te verblijven.

Overigens werd de vrijheid Turnhout dit jaar tweemaal door de Carobijns en de soldaten van het regiment van Mondragon *geexecuteerd*, omdat zij ten achteren was in de belating en de gevraagde leveringen voor de sterkten, liggende bij Sinte Geertruidenberg.

Genoemde Carobijns op 22 Juli en de soldaten op 22 November verteerden ten laste der vrijheid 1112 rinsguldens $2\frac{1}{4}$ stuivers.

Geen handel of nijverheid was er om zoo te zeggen in de vrijheid meer. De burgeren en landbouwers waren door lasten uitgeput. Zij hadden op de twee jaren 1573-1574 een en dertig duizend een honderd een en zestig rinsguldens en 15 stuivers moeten opbrengen. Boven de vier gewone beden waren de wethouderen genoodzaakt geweest er dertig buitengewonen te doen innen (1).

Dit waren overgrootte belastingen, wanneer men de winsten van de burgeren en landbouwers en den loon der ambachtlieden in vergelijking stelt. En ofschoon alle eet-

(1) Zie bijdrage litt. B.

en koopwaren aan een geringen prijs te krijgen waren. was er in de vrijheid armoede en de kleine burgerij leed gebrek.

Wij geven hierna, zoo als ze in de aelmoeseniërs, kerkmeesters en rentmeesters rekeningen voorkomen, de betaalde prijzen van eenige, in stuivers op. Men betaalde: een veertel rogge koren 22, een pond boter 2 en $2\frac{1}{2}$, een pond spek 2, een vette hamel 110, een pot smout $3\frac{1}{2}$, een pond ruete kaarsen $3\frac{1}{4}$ en een pond was 6, de bouwsteen $4\frac{1}{2}$ het duizend, een karre zavel $4\frac{1}{2}$, een loopen kalk $2\frac{1}{4}$, duizend schalie nagelen 7 en 1000 stopnagelen 10 stuivers, een paar klonen (klompen) een blank. Wild was er om zoo te zeggen in de Kempen niet, men betaalde voor een koppel patrijzen 16 stuivers.

Het dagloon van een metserbaas was 8 en van een schaliëdekkersbaas 10 stuivers, voor de knechten betaalde men de helft.

Zoo als men uit de navolgende aanbesteding zal zien, waren de wethouderen nogtans hunnen behoefligen evenmensch gedachtig opdat hij goed in het gasthuis verzorgd zoude worden. Wij deelen dit zonderling stuk van 1571-1574 letterlijk mede:

VOERIVAERDE wacrop dat Peeter Dene Alias Van Dom by provisie en tot wederroepen aengehomen is van des gasthuys weghen om den beyaert (1) van gasthuys ecerlycke en reynelyck te onderhouden, en alle schamele arme siecken crancke menschen en persoonen te hanteren en regeren, gelyck alle meesters en bewaerders van gasthuysen schuldich zyn en behoiren te doene.

In den iersten is de vs. Peeter met zyne huysvrouw gelhouden den voirs. beyaert mette twee andere cameran te weten deen voor den mans persoonen en dander alleenlyck voor den vrouwen persoonen,

(1) Voortijds noemde men alzo de algemeene slaappleats in de gasthuizen.

deen van den andere gesloten, reynelyck en tamelyck te onderhouden soo van bedden te maecken, slaepelaecken te leggen als anderssins de vs plaats en te reynigen en veghen.

Item de vs Peeter is noch gehouden voer in den beyaert te hangen een *lavoir* met reyndelyck water, en een dwel dby, om de arme menschen huij daer te wasschen dbove de voirs dwelen slaepelaecken en anderssins te wasschen schoone maecken en onderhouden.

Item de vs. Peeter is noch gehouden den armen schamelen passanten en ander siecken in den vs gasthuys comende sonder heuren cost oft last scherhier (1) te geven als zy dat sullen comen te eysschen en van doene hebben.

Item de vs Peeter is noch gehouden den armen schamelen menschen in t vs. gasthuys logerende in den winter alle avont des noot zynde een tamelyck goet vier te stoken en aen te leggen, ende tselve vier alle avonden zeer nau gaede te slaeghen, op dat dat geen schade oft inconvenient en come, van gelycke oyeck de keersse oft licht alle avonden zeer nau gaede te slaeghen en vuyt te doen.

Item de vs Peeter is noch gehouden alle daghen oft soo dickwils des van doene zou zyn in den steenen back oft in de cuype schoon water te doen, ten eynde de schamele menschen hen voeten dinne mogen wasschen.

Item de vs. Peeter is noch gehouden allen de meubelen soo bedden slaepelaecken, sargien en dwelen by hem onder inventaris aenveert zeer scherplyck te moeten bowaeren en geen van hem te laeten gaen ten zy by consent en ordonnantie van schepenen oft gasthuysmeester ter tyt wesende, ende soo verre de vs. Peeter tvs. consent nyet nakwam oft ten minsten de stucken en levere, soo zal hy de vs. inventaris moeten en schuldich zyn te vahtwoorden van twee jaren tot twee jaren.

Item de vs. Peeter is noch gehouden de schepenen ende gasthuysmeester ter tyt syn tallen tyde gedienstich ende gehoorsaem te syne, des vsocht zynde voer alle welcke diensten de vs. Peeter zal hebben ende besitten het kleyn huysken metten buer en torfhuys, staende neffens den voirs beyaert met noch VI roeden hoefls achter vs. huysken noch sesse veertelen corens in spelie en twee vtelen corens voer tvs scherhier te brouwen maeckende tsaemen acht vtelen corens.

Noch twee steenen seepe om het vs lynwaet aen den gasthuysse te wasschen en reyndelyck te onderhouden.

Noch twee steenen keerssen om den vs. schamelen passanten en

(1) Tafelbier.

siecken tamelyck te lichten om teten, wermen en slaepen te gaene.

Noch twelf groote voederen hertstorffs, om de vs. schamele wenschen des van noode en van doene zynde een tamelyck vier te maecken.

Item boven allen desen is de vs Peeter noch gehouden soo verre eenige siecken van der pesten in den sieckhuysse van de vryheyt wegen worden gesonden (ommo aldaer en voordere inconvenienten te schouwen) genesen te worden deur Godts gratie, dat by de vs personen soo wel besmet van de peste als andere contagiouse siecken sal moeten int voors. sieckhuys beschikken en voer den selven psoon gaen ten eynde nyemant van vs siecken eenich hinder oft verschrickinge en cryghien ende den boven den vs siecken omtrent den vs. sieckhuys buyten alle pericle aendraeghen eten, drincken en andere nootsaekelykheyt, waer vorens men hem tsaeghs geven zal twee blancken.

Item de vs. Peeter is noch gehouden telcker reysen hem des van schepen oft gasthuysmeester nu zyn oft naemaels qwaemen, geordonneert zyn, voor de kerre te gaene, als d'opperserobbere gemanden van den pesten oft eenighe andere contagiouse siecken zal comen en moeten graven waer vorens hy slaeghs zal hebben enen st. voor elck lyck behoudelyck de gene die van charitaten leven alwaert zacke datter maer een persoon gegraven en werdde, en de kinderen maer half gelt.

Item de voors Peeter is noch gehouden alle graven van der pesten en ander contagiouse siecken te maecken; soo verre dopperserobbere tselve versueckt waer vorens de selve zal hebben voor elcken psoon een st en voer een kind ten heyligen Sacramenten en zyn geweest een halven stuyver.

Ende dese voerwaerde heeft den vs Peeter Van Dom aengenomen te voldoen te beginnen na lichtmis anno 1571 in collegio van schepenen.

Item de vs. dienaer zal noch gehouden zyn alle lycken die int gasthuys comen te sterven, het graf te maecken en tselve lyck op eenen kroeywagen opt kerkhof te dragen oft vuoren en te begraven, dvorens de vs. dienaer zal hebben drye stuyvers, ende ingevalle dallyvigho in vs gasthuys eenigo kleederen, lynwaeren en gelt comen achter te lacten, dat de vs dienaer tselve getrouwelyck onder eed zal den gasthuysmeester ter tyt wesende te kennen moeten geven en selve den gasthuysse altoenlyck laeten volgen en leveren.

Item de vs dienaer zal noch gehouden zyn, de vs gasthuysmeester oft ter tyt wesende, moeten te kennen geven hoe langhe dat elck persoon int vs gasthuys is logerende en dat om te eviteren dat nyemant over de drye daeghen in vs gasthuys en soude mogen logeren sonder consent van schepenen oft gasthuysmeester.

Item de vs. dienaar en sal om zynen dienst nyet belasten met momborij, toesienderschap, ruyteren knechten oft eenighe beden tzy ordinaris oft extraordinaris, miltgaders en met ander ingeseten te doen waecken, dan sal de vs. dienaar de vs. beden moeten tot nu Kersmisse naestcomende betalen, dat is de beden dye tot Kersmisse naestgwaemen vuytgeroepen en gestelt sullen zyn sonder voorders.

Op welcke conditie en voerwaerde heeft Jan Laureys Wilboortsonc, (Van Dom was overliden) de vs. dienst van schouteth en volle collegie van schepen van deze vryheyt aengenomen ten tyt van acht jaeren teynden malcanderen geduerende, met vier jaeren attegaen ende te moghen blyven, wyen van beyde de partyen believen zal, waer af het eerste jaer zal innegaen na holf Meert 1574,

In de bijdragen litt. C; zal men opmerken dat de schepenen der vryheid niet bezoldigd werden voor hunne diensten, en dat zij vroeger voor de prijsstelling van het koren alle vierendeels jaars, met den secretaris, bij de pachters der molens die te Turnhout, aan den koning van Spanje toebohoorden, eene maaltijd kregen of dezelve deden betalen.

Dit gebruik had des konings rentmeester Augustijn Van Lyere afgeschafft, en had de molenaars maar den 20e penning doen betalen. Om deze reden betoogden zij dit bij verzoekschrift aan den voorzitter en aan de leden der rekenkamer, en vroegén hiervoor eenen tamelijken salaris.

Voornoemde voorzitter kantteekende hun verzoekschrift den 28 November 1574, en zegde onder andere : dat na den rentmeester te hebben gehoord, dat alle arbeid loon vereischte, bijzonder omdat de schepenen noch van Z. M., noch van de vryheid eenig loongeld genoten, zij voortaan met den secretaris en den vorster, elk tegenwoordig persoon bij de zetting der verkochte granen, ieder vierendeel jaars, en verder niet zouden genieten, in plaats van eene maaltijd die zij plachten te hebben, een zilveren reaal of de waarde er van ($3\frac{1}{2}$ stuivers), betaling welke de rentmeester in zijne rekening zoude kunnen doen gelden.

In den loop van dit jaar deed men de kerkmuren herstellen.

Volgens de bijdragen litt. D; had een weeskind eene misdaad begaan, en was veroordeeld geworden tot het opbouwen van twee roeden kerkmuur. Deszelfs voogd Mathijs Poels, betaalde hiervoor 19 gulden.

De 13 April werd de klepel in de groote klok gehangen, voor dit werk gaf men aan vier arbeiders, buiten hun dagloon een vaan bier (1) dat drie stuivers kostte.

De bisschop bezocht, en wijdde de altaren in S' Pieters kerk.

Twee voorname burgeren werden den 24^e Augusti en den 2^e November in de kerk begraven. Deze noemden zich Wils Jans zoon en Cornelius Van Immerseel. Men betaalde voor de begraving en het luiden der groote klok, voor ieder, drie gulden 18 stuivers.

(1) Een maat van twee potten.

1674

Daar de oorlog geheel Europa scheen in vuur en vlam te zullen zetten, wilde de koning van Zweden als scheidsman of bemiddelaar voor den vrede tusschen den keizer, Spanje, Frankrijk en de vereenigde provinciën dienen. De stad Keulen werd vervolgens tot de bijeenkomst van al de gemachtigden afgezanten gekozen. De prins Willem van Furstenberg die er zich in zijne hoedanigheid van gevolmachtigden minister van den keurvorst van Keulen bevond, werd er op bevel van den keizer, den 14 Februari in hechtenis genomen, en de keizerlijken namen den 2 van de maand Maart in beslag, eene som van 50 duizend kroonen die aan den koning van Frankrijk toe hoorde.

De oorzaak, waarom de keizer alzoo met den prins van Furstenberg handelde, was omdat Leopold sedert lang zeer ontevreden was over het gedrag van dezen heer: Eens deels had hij gemist met het aannemen van een bevel als colonel van een regiment, ofschoon hij een geestelijk persoon was, van aan de schriftelijke oproeping voor het gerecht te gehoorzamen, en met deel te nemen aan verschillende samenzweringen, nadeelig aan zijn belang en de rust van het keizerrijk, waarvan hij geboren onderdaan was, en alzoo op het kohier des edeldoms van Oostenrijk ingeschreven. En anderdeels omdat Furstenberg den koning van Frankrijk op twee wijze diende, te weten: onder

den dekmantel van gevolmachtigde van een vorst van 't keizerrijk als minister en soldaat. Willem van Furstenberg was de broeder van den bisschop van Strasburg gansch aan Frankrijk over gegeven. Hij werd naar Neustad overgebracht en het scheelde zeer weinig, of men deed hem zijn gedrag door den dood bezuren.

Wat de 50 duizend kroonen betreft, de keizer deed dezelve aan de poorten van Keulen ontnemen, omdat den koning van Frankrijk dit geld aan zijne ministers zond, om het uit te deelen aan die welke voor hem in het keizerrijk handelden, en om in het congres voorstaanders in het belang van de Bourbons te winnen. Lodewijk maakte van deze ontneming veel beslag, zich inbeeldende dat het aan de Franschen alleen was toegelaten verrassingen te doen. En daar de keizer hem hierover geene hoegenaamde voldoening wilde geven, wederriep hij zijne gevolmachtigden, en die van de andere vorsten vertrokken weinig tijds daarna. Op deze wijze eindigde het congres van Keulen.

Het deel dat Lodewijk betuigde in de zaak van prins Willem te nemen, overtuigde geheel Europa dat hij er belangrijke diensten van had genoten, en zich koesterde er nog meer door zijne geslepenheid in de Duitsche hoven te bekomen. Het is ook daarom dat Mr Colbert in zijn testament politiek zegt: *Mr de Furstenberg is veroordeeld geweest om in het geheim te worden onthoofd, de koning vond een middel om den Nuntius van den Paus te doen handelen, en aan den keizer te betoogen, dat het aan hem niet was toegelaten van een geestelijken te doen sterven.*

Al het voordeel dat Lodewijk uit deze oncenigheid trok was, dat hij aan den koning van Zweden betoogde de oneerbiedigheid van de bondgenoten ten zijnen opzichte, met zijne bemiddeling door de bondgenoten te zien ver-

achten. Die redenen maakten dezen vorst gevoelig, en nog meer om het geld dat Lodewijk hem gaf om hem tot voorstander zijner belangen te winnen.

Lodewijk had hierin genoeg, omdat hij zag dat zijne andere bondgenoten hem verlieten, en dat al de vorsten van Duitschland die de keizer in den rijksdag of vergadering der staten te Ratisbonne had bijeengeroepen zich tegen den Franschen koning verklaarden en een verbond met den keizer maakten.

Engeland maakte vrede met Holland, hetwelk ook deden de keurvorst Palatijn, de bisschop van Munster, alsook de keurvorst van Keulen die vervolgens allen zich tegen de Franschen verklaarden.

Middelwyl wilde Lodewijk de verliezen herstellen die hij in Holland had ondergaan. Hij was verplicht geweest alle de steden, behalven de sterkten Grave en Maastricht te verlaten en daarom maakte hij een toeleg om de Spaansche aan te randen, en het graafschap *Fransche Comté* Bourgondien te overweldigen. Hij zond den hertog de Noailleurs derwaarts aan het hoofd van een groot leger, en begaf zich vervolgens in persoon vergezeld van den Dolfhyn in zijn leger. Men randde de stad Besançon aan welke zich overgaf, alsook Dole en verschillende andere plaatsen. Na deze overwinning vertrouwde hij zijne legers aan den prins de Condé en aan den burggraaf de Turenne; den eersten om in Vlaanderen tegen de Spanjaarden den oorlog te voeren, en den tweeden tegen de troepen van den keizer in Duitschland. Ondertusschen deed de koning zijne ministers alle pogingen aanwenden om de Hollanders van het verbond af te trekken, met hun de wedergaaf van de Grave en Maastricht aan te bieden; maar de Hollanders welke zich op de

gezegden der Franschen niet meer vertrouwden, weigerden den vrede en de voordeelen welke de Franschen koning hun aanbood.

Van in den herfst moesten de wethouderen van het land van Turnhout, de oorlogsrampen die er zouden volgen min of meer voorzien hebben, en hadden derhalve alle pogingen aangewend, en vereeringen aan de prinses Amalia van Oranje gedaan, om *sauvegarde* te bekomen, ten einde van logementen en lasten te worden bevrijd. Zij mochten hierin ook naar wensch slagen. Trouwens den volgenden brief van H. H. secretaris van 23, en de verleende *sauvegarde* van den prins van Oranje van 24 Januari geven er echte getuigenis van.

Mynheeren,

« De toegesonden coppelen capuynen, neffens de 2 hasen, syn haer
« Hoogheydt niet onaengenaem geweest, en Monsr Martyn en ick be-
« dancken UEd. voor het deel dat wy daerinne hebben geparticipeert,
« dat de vryheydt tot noch toe exempt is geweest van de inlogeringe
« van soo veel passerende en repasserende volkeren van oorloge, is
« een effect van haer Hoogheys genegenheydt tot hare goede onder-
« daenen. En wat intercessien en reccommandatien haer Hoogheydt, by
« syne Hoogheydt als elders heeft int werck gestelt, en noch is doende
« daarvan soude den Hr rentmeester Pauli UEd naerder (des noot)
« cunnen onderrichten, omme haere vryheydt en andre dorpen van
« logementen en contributien te bevryden, waertoe het myne seer
« geerne hebbe gecontribueert en waerinne niet en sal manqueren te
« continueren, hope dat door een goede en vaste peis de *sauvegardes*
« niet noodigh sullen syn dat de goede Godt geve In wiens genadige
« protectie UEd. bevelende.

Blyve Mynheeren UEd. genegen dienaer,

(Get) E. HELT.

Hage, den 23 January 1674.

Wilhem Henrick by der gratien Godes prince van Orange en Nassau, grave van Catzenellebogen, Vianden Dietz Lingen, Meurs, Buren, Leerdam etc., marquis Van der Vere ende Vlissingen, heere en baron van Breda, der stadgrave en lande van Cuyck, Diest, Grimbergen, Herstal, Cranendonck, Warneston, Arlay, Nosérooy, St Vith, Daesburg, Polanen, Willemstadt, Niervaert, Isselstein, Steenbergen, St Maertensdyck, Geertuydenberg, de Hooge en Lage Swaluwen, Naeltwyck etc., Erfburchgrave van Antwerpen en van Besançon, Erfmaerschalek van Hollandt, gouverneur en stadhouder van Hollandt, Zeelandt en Westvrielandt, capitein generael en admiraal der Vereenighde Nederlanden.

Allen den genen die dese jegenwoordighe sullen sien, ofte hooren lesen, salut; doen te weten :

Dat wy genomen hebben, en nemen mits desen in onse besondere protectie en sauvegarde de stadt en vryheyt van Thurnout, out-Thurnout en Schoonbroeck, als mede het clooster van Corssendonck, Lille, Wechelresande en Vlimmeren, Vosselaer by Turnhout, Beerse, Gierle en Roy, Merxplas, Baerleherthoets en Sondereygen, Pouppel, Ravels en Eel en Weelde, alle met haere appendentien en dependentien, als mede de ingesetenen en huysluyden in de selve plaatsen woonachtigh hunne resp^e familien, en huysingen, schuren, stallingen, peerden, bestialen, landén, vruchten, graenen soo gedorst als ongedorst, meubelen, wagens, karren, ploegen, bouwgereetschap, en voorts alle hunne verdere roerende en onroerende goederen, omme voor alle gewelt, plunderinghe, randconneringhe, brandschattinge, afbrecken van daecken, huysingen, en getimmerten, afhaeken van vrucht en ander opgaende boomen, en voorts alle ande schade en verderf van de ruyteren en knechten van dese zyde, en voornamentlyk van die van het jegenwoordige leger, als mede van alle logeringhe en inquantieringhe (ten zy by onse speciale ordre) beschut, beschermt en bevryt te syn en te blyven. Ordonnerende en bevelende over sulck allen gouverneurs, cornellen, ritmeesteren, capiteinen, officieren en gemeene cryghslieden te voet en te peerde, en voorts allen andere zynde in deser Vereenighde Nederlanden dienst, en onder onsen gebiede en gehoorsaemheyt, de voorn. ingesetenen en huysluyden, mitsgaders derselver resp^e familiën vry en vranck rustelyck en vredeleyck te laten woonen, verkeerén; hunne goederen gebruycken, de vruchten van dien profiteren en den effecte deser volkomentlyck genieten, sonder de selve aen hunne persoonen, familien, ofte goederen als voorz. eenichsints te molesteren, plunderen, randconneren, brandschatten, berooven ofte beschadigen, op pene van

daer over anderen ten exempel aen den lyve te werden gestraft Ende mits thoonende copie van dese behoorlyck geauthentiseert willen wy deselve van soo goeden weerde te zyn als dese onse principale.

Gedaen in 'S Gravenhage den 24 January 1674.

(Geteekend) G. H. PRINCE D'ORANGE.

Ter ordonnantie van S. Hoocheyt,

(Geteekend) HUYGENS.

Op denzelven dag dat de prins van Oranje voorgaande *sauvegarde* afleverde namen de schepenen van Turnhout een besluit, dat, voor het dagelijks leveren van 125 rations haver en hooi te Lier, zij den volgenden Zondag zouden doen aflezen twee beden en vier lastbeden, voormeld besluit luidt :

24 JANUARI 1674.

Alsoo wegens syne Ex. de gouverneur van dese Nederlanden goet gevonden is en by acte gedeclareert dat wegens desen quartiere van Turnhout voor twee toecomende maenden by provisie soude moeten geleverd worden rations soo van haver als hoey binnen die stadt van Lier, waerinne het contingent tot 125 rations daechs voor dese vryheyt compt te monterén de somme van dry en vierdich gulden ieder ration daechs gerekent à seven stuyvers, comende voor dese vryheyt voor alle vierthien daegen te monterén de somme van ses hondert seven-thien gulden thien stuyvers, sonder andere lasten die gecontribuert moeten worden binnen Maestricht waeronder dese vryheyt (God betert moet contribuere, ende om alle dese lasten te vinden soo is by d'ondergeschreven scepenen soo oude als nieuwe geresolveert en geordonneert op sondage toecomende aen te lesen twee beden en vier lastbeden actum ut supra

(Get.) Laurens Reyus, Jan Sryvers, Nicolaes Loomans, Jacop Debrouwer, Adriaen Deneus, Jan Nuyens, Guiliam Deek, Antoon Van Eynde, Laureys Van Brochoven, Geeraert Cuylaert, me presente J. B. Van Meurs.

Den 3 Januari werd den substituut secretaris J. B. Van Meurs, door de schepenen aangesteld tot het bedienen van het secretaris ambt, zonder te zeggen dat het in vervanging was van den secretaris Proost. Later deed Van Meurs hiervan afstand en voornoemde secretaris hernam zijne functie.

In zitting van 27 Februari 1674, gaven de wethouderen te kennen, dat de prinses van Oranje voor hare vrijheid en lande had bekomen sauvegarde van Z. H. haren neef de prins van Oranje.

De hoofd officieren en gedeputeerden van de zeven kwartieren van Antwerpen, hadden op de bijeenroeping van den Drossaard van Hoogstraeten eene vergadering te Antwerpen op den 2 Maart 1674, gehouden. De Drossaard stelde, ingelicht door een vriend, daar voor: dat men in zake der belastingen die het Hof van Frankrijk eischte wel zoude slagen, met aan den Intendent te Maastricht te betalen eens 42000 gulden, in vier termijnen van drie tot drie maanden, ingegaan zijnde met 16 October 1673. Dat mits deze betaling alle inwoneren, hunne goederen geene uitgezonderd, speelhuizen, particuliere heeren huizen, kasteelen en kloosters vrij zouden wezen van alle hoegenaamde belastingen een geheel jaar, en zouden volharden, mits dat elk dorp gedurende denzelven oorlog zoude lichten eene sauvegarde ten prijze van 12 gulden, welke zoude korten op de 42000 gulden.

Bovendien dat de zeven kwartieren een voor een nog zouden betalen eene *courtoisie* van 10000 patacons, in plaats van zes, die voor dezen aangeboden waren. De overige 4000 patacons aftrekkende van hetgene betaald was.

Na dit voorstel te hebben gehoord, en rijpelijk te hebben overwogen, bepaalden gemelde gedeputeerden voorloopig, dat alvorens hier te vollen in toe te stemmen, men eerst

bij schrift de bewilliging van Z. Exc. de gouverneur generaal des wegens behoorde te hebben, en tot het bekomen van die toestemming stelde men den advokaat Van den Brouck te Brussel aan (1).

De gewillige dorpen van het kwartier van Turnhout voor de contributie waren: Turnhout, Arendonck, Weelde, Poppel, Ravels, Baerle-Hertog, Merxplas, Beersse, Vosselaer, Gierle, Lille, Wecheldersande en Vlimmeren

De onwillige: Rumpst, Boom, Stabroeck, Wilmarsonck.

In zitting van 3 April 1674, werd er besloten van 2 koninks beden en vier lastbeden af te lezen.

Den 16 April 1674 berichtten de schepen de gezworenen van Turnhout, dat zij op interest hadden gelicht van: beggijntje Van den Heuvel gulden 750,00 jufvrouw Mallans gl. 500,00 Joos Colen gl. 1000,00 en van 't beggijntje Geertmans gl. 1250,00, om rede dat zij van de gemeene ingezetenen geen geld konde krijgen.

Den 20 April werd de vrijheid Turnhout bij brief van den commissaris Geubels, en door 12 soldaten van het regiment van den markies Mourbeeq aangemaand tot het leveren der toegestane fouragie. Voormelden brief geeft tevens kennis, dat wanneer het bevel van Z. Exc. van den 15 niet werd uitgevoerd, het geheele regiment ter *executie* zouden worden gezonden, en er zoo lang zoude blijven tot dat alles zou veressend zijn; tevens aanradende van dit niet af te wachten.

Op gemelden brief was ook geschreven: loont ieder soldaat met eenen patacon (2)

Op 22 Mei 1674, lichtte men 1304 gulden van de jufvrouwen Van der Stappen ten interesten van 4 1/2 o/o.

Op Idem, de wed. Van Meurs, 2000 gulden aan 4 1/2 o/o.

(1) Zie bijdrage litt. E

(2) Zie bijdrage litt. F.

Bij het lezen der beraadslaging van schepenen van Turnhout, die wij hierna laten volgen, zal men opmerken, dat dezelve zich dankbaar toonden jegens hunne vrouwe de prinses Amalia van Oranje. Zij besloten van voor de bekomene weldaden aan H. H. 900 gulden, en 100 gulden aan hare raadsheeren, secretarissen, Helt en Martin te vereeren, ofschoon zij het geld op interest moesten leenen.

Alsoo Haere Hoogheyt onse genaede vrouwe die prinsesse etc., haere stadt, vryheyt en lande van dyen by particuliere gratie van sauvegarde (tot gerusticheyt van haere vs. vryheyt) heeft willen vsien, gelyck deselve alreede heeft overgesonden deselve acte der sauvegarde berustende in d'archive der secreete camer alhier, geoblineert synde deselve acte by syne H. de prince, en om die singuliere als oock meer andere voorgaende beneficien aen haere hoogh gemelde Hoogheyt te recognoscieren soo is by de ondergeschreven schepenen en gesworen goetgevonden haere hoogh gemelde Hoogheyt in danckbaerheyt derselve acte van sauvegarde te recognoscieren en te vereeren met negen hondert gulden, vyftich gulden aen den heere Helt en vyftich gulden aen den heere Martin voor haere sorge int oblineren derselve acte gedraegen, maeckende tsamen alsoo duysent gulden en mits den grooten noodt in dese gemeyntheit ent gelt soohaest vuyt de goede lieden niet te becomen en is, geresolveert by de ondergeschreven de voors somme op den datum deser op te nemen van Antonius Vloers totter tyt en wylen deselve sommé wederom by de gemeyntheit alhier sal connen afgelegd worden mits gevende en betalende aen denselven Vloers interesse tegens vyf gulden ten hondert en voorts à raison van tyt, gelyck wy scepenen en gesworenen in den naem deser gemeyntheit desselfs gemeyntes middelen daervoorens syn vbindeende en ons in particulier sterck maekende van deselve somme belastende insgelyck onse Sr^h hier vuyt dese onse resolutie te formeren een acte tot gerusticheyt van selven Vloers.

Actum desen 24 April 1674.

(Get.) door deselve wethouderen hiervoren van 24 January 1674.

Op 19 Juni 1674 aanbesteedde men de levering van 14 karren met paarden aan zekeren Jan Scryvers schepenen, om te bezorgen voor den dienst van het leger van Z. M. de koning van spanje, aan 6 gulden 12 st. daags binnen de 2 dagen na het gekregen bevel. Voor ieder karre genoot hij 2 dagen voor het vertrek, een gulden.

Op 27 Juni 1674 besloten de schepenen van het oetroof van 8 Maart 1674 wegens de verhooging van den impost op de brouwers te doen uitvoeren. (De brouwers waren onwillig in de betaling van die verhooging, en ontduikten zooveel mogelijk den accijs.) Insgelyks van te doen aflezen, een dobbel bede en 4 lastbeden (mits den hoogdringenden noodt).

In hunne beraadslaging van 31 Juli, hiernavolgende, werd er door de gecooiteerden van het land van Turnhout, aan den heer advokaat Peeter Van den Broeck, te Brussel, voor zijne bewezene diensten een voorwaardelijk pensioen van 50 gulden toegestaan.

Zij bedongen dat hij wekelijks aan de regeerders der vrijheid zoude schrijven, wat het belang van het kwartier mocht betreffen.

Ende die voors gelycke gecommiteerde wel insiende die goede sorge en neerstigheyt die Mr Peeter Van den Broeck advocaet in den souverainen raede van Brabant binnen Brussel residerende en pensionnaris deser voors. stadt, vryheyt, lande en quartiere van Turnhout altyt heeft gedraegen en in acht genomen tot welstant van dese vryheyt, lande en quartiere, soo ist dat die voors. gecommiteerde hebben geresolveert gelyck sy doen by dese jaerlycks den Hr Van den Broeck te recognoscieren en vereeren met een pensioen van vyftich gulden, op conditie dat den selven heere Van den Broeck sal voorts peederen in synen goeden dienst en iver, als oock de interesten van desen lande en quartiere in acht nemen gelyck deselve tot noech toe heeft gedaen, mitsgaeders weckelyck aan de regeerdes deser vs. vryheyt advisieren over tgene desen quartiere soude mogen raacken, voor welke

notificationen denselven heere Van den Broeck nyet en sal mogen brengen yet in syne jaerlycksche sperificatie, gelyck hun oock de regeerders deser vryheyd naer hun syn nemende. (in cas van noot en swaerigheyd.

Op 12-Augusti 1674 besloten de gecooitteerden van het land van Turnhout het gewoon jaarlijks honorair aan H. H. prinses Amalia op haren geboortedag te zenden en bestaande in lijnwaad en kapuinen voor 800 gulden.

Op 25 Augusti besloten de Turnhoutsche wethouderen te doen aflezen twee beden met 2 lastbeden voor den zwaren last der karren alsdan in 't leger.

Lodewijk die de Hollanders van het verbond niet had kunnen aftrekken, bevoel aan zijne generaals van wakker te handelen.

De hertog van Loreinen misnoegd, omdat Frankrijk hem tot het bekomen der kroon van Polen had doen mislukken, trok tegen de Franschen te velde om hun de verovering van het landschap *Fransche Comté* (Borgondiën) te beletten. Maar de burggraaf de Turenne sloot hem den doortocht af, zoodanig dat deze vorst verplicht werd, zijne troepen met het leger van den graaf Enée de Caprara te vervoegen, dat in het Paltzgraafschap was, en welk uit eenige regimenten Suaben, Franconens en Oostenrijkers bestond. Deze welke zich te Germershem wilden versterken werden door de Franschen voorkomen. Vervolgens trok de burggraaf de Turenne den Rhyu over te Philipsbourg, om de vereeniging van het leger van Loreinen te beletten met dat van Caprara, hetwelk voor gevolg had dat de Duitschen en de Franschen elkander bij Sint Heine den 16. Juni aanrandden. Van beide kanten hernam men tot drie maal toe het gevecht, waarna de twee legers met bijna een egaal voordeel van elkander scheidden.

Indien de Fransche voetknechten hunne ruitery niet hadden ondersteund, zou hun leger de nederlaag hebben

gehad, maar hunne dapperheid had des vijands aanval weerstaan. Van beide kanten waren er nagenoeg 3000 dooden en gekwetsten gebleven. De Franschen verloren verschillige personen van grooten adel.

Vier dagen nadien vaarden de Franschen den Rhyu weder over, en de keizerlijken de Necker, bij Heilbron, alwaar de hertog van Bournonville zich aan het hoofd van eenige der kreits troepen van 't rijk stelde.

Na eene aanzienlijke versterking te hebben ontvangen, keerden de Franschen weder op het grondgebied des keizers en gingen het Paltzgraafschap verwoesten en eenige kleine steden met vijf en twintig dorpen door het vuur vernielen. Zij lieten aan de inwoners de droevigste bewijzen van hunne razernij en wraak over.

De koning van Frankrijk stond deze moedwillige wreedheid aan zijne buitzieke soldaten toe, om zich op den Paltzgraaf te wreken die zijn bondsgenootschap had verlaten om de zijde van den keizer te kiezen.

Nogtans de prins van Oranje voerde in Vlaanderen het bevel over de verbondene troepen, bestaanden uit keizerlijken, Spanjaarden en Hollanders. De eer te onder het geleide van den graaf de Souches, en de twee andere onder dat van de Monterai. Condé aan het hoofd der Franschen, had zich bij de Sambre, tusschen Charleroi en Fontaine l'Eveque, machtig en door twee wouden gedeckt, versterkt. Dit welgelegen kamp belette de verbondene van de Franschen aan te tasten. De bondgenoten stelden zich op weg met het inzicht van een of ander beleg te ondernemen. De graaf de Souches geleide de voorvacht, de prins van Oranje de middentocht van 't leger en de graaf de Monterai de achterwacht, gedeckt door 4000 ruiters onder het bevel van den prins de Vaudemont. Zij namen

hunnen weg over het dorp van Seneffe. De prins van Condé hiervan onderricht, zond eene bende ruitery om aan de voorwacht eene vrees in te boezemen, terwijl hij op de achterwacht viel. Deze krijgslist gelukte hem, men kwam van beide kanten den geheelen dag tot schermutselingen, tot dat eindelijk de twee legers met verbittering elkander aanrandden, zonder te kunnen voorzien aan wie de overwinning zoude blijven. De twee legers hielden stand; het gevecht werd van hevig en bloedig tot eene slachterij, welke na zeventien uren te hebben geduurd niet eindigde dan in den nacht.

Ieder partij bleef op het slagveld en eigende zich de victorie toe.

De geallieerden ontvingen slechts zeven of acht vaandels en hadden geen een gevangen van belang. Integendeel de Franschen maakten er bij de 3000, onder dewelke zich bevonden, de prinsen van Salm, Maurits van Nassau, van Solms en van Holstein, de graven van Starenberg en de Merode; de colonel van de lijfwacht van den prins van Oranje en 200 andere officieren. Men had ten minsten 10 duizend dooden van beide kanten, sommige vergrooten dit getal tot 14 duizend. Dezen bloedigen veldslag had plaats den 11 Augusti 1674.

Eenige dagen later stelde de twee legers zich andermaal in beweging, hetwelk deed veronderstellen dat men van weerskanten een tweede veldslag zoude wagen. Inderdaad de prins van Oranje deed al wat in zijn vermogen was om de Franschen hiertoe te noodzaken, maar de graven van Monterai en de Souches deden hun wankelmoedigheid uitschijnen, hetwelk deze opperbevelhebbers bij de Hollanders verdacht maakten, en aan den prins de Condé den tijd gaf om sterke standplaatsen te kiezen, waar men hem niet dan met groot gevaar kon aaranden.

Voor en na deze gebeurtenissen vroeg de gouverneur generaal de Monterai aan alle dorpen, steden en vrijheden tot de verdediging des lands *pionniers* om Brussel te versterken en wagens voor het leger te leveren.

Het aandeel der zeven kwartieren van Antwerpen in de *pionniers* was 1500 en in de wagens 100. Turnhout zond 67 *pionniers* en de dorpen Arendonck, Baarloherlog, Beersse, Gierle, Lille, Merxplas, Poppel, Ravels, Vosselaer, Wechel derzande en Weelde 130 te samen voor 't kwartier 197. Volgens rekening beliepen de kosten hiervan 3658 rinsguldens 16 st.

In de karren welke gedeeltelijk te Vierseldyk te samen moesten komen, bracht er Turnhout 14 bij, en de andere voormelde dorpen 30. De hiervoor gerezene kosten beliepen voor het land van Turnhout 12219 gulden 12 st.

Om de groote oorlogslasten welke Turnhout moest voldoen waren de welhouderen gedwongen geweest, van buiten de gewone vrijheids inkomsten, een hoofdgeld bij opschrijving, dadelijk in gereed geld te innen op den nabeschreven voet: man en vrouw betaalde 36 stuivers, en ieder mans- of vrouwspersoon, boven de 16 jaar, een gulden.

Wanneer men wegens den ouderdom geene oprechte verklaring deed, of zijne dienstboden en inwonende personen verzweeg, verviel men in eene boete van zes gulden. Men stelde de ouders en meesters verantwoordelijk voor hunne kinderen en dienstboden (1).

De prins van Oranje zijne genomene maatregelen vrijdeld ziende, ging Audenaerde den 14 September belegeren, doch de graven de Monterai en de Souches, verlieten hem, willende het beleg niet dekken.

Ondertusschen vatte Condé het voornemen op, van Oranje in zijne verschaning aan te vallen. De prins van Oranje dit vernomen hebbende brak het beleg op, vertrok op

(1) Zie bijdrage litt. G.

Gent, van waar hij den weg op Aelst en Brussel nam, om zich naar de sterkte Graaf te begeven, welke stad door den generaal Rabenhaut was belegerd.

Ten dien tijde deed de prins van Oranje bittere klachten aan den keizer, beschuldigende den grave de Souches van verstandhouding met de vijanden. Hierop werd dezen generaal naar Weenen geroepen, en gedurende den tijd dat hij op weg was, ontdekte keizer Leopold de ontrouw van zijnen eersten minister den prins Lobkowitz, waar van de heimelijke handeling met het hof van Frankrijk den slechten uitval van alle de ontwerpen der bondgenoten en de ongehoorzaamheid van den grave de Souches waren voortgesproten. De keizer een zachtmoedige en weldadige vorst, hield zich tevreden met zijnen eersten minister tot eene eeuwige ballingschap te veroordeelen en alle zijne goederen aan te slaan.

De graaf de Souches werd zelfs niet gehoord en men bevoel hem van zich naar Varadin of in eene van zijne goederen te vertrekken.

Dezelfde klachten werden door de Hollanders aan het hof te Madrid gedaan, en den graaf de Monterai werd er geroepen om zich te verontschuldigen. Deze generaal vertrok uit Vlaanderen het volgende jaar in de maand van Februari; en in Spanje gekomen zijnde, liet hij zich priester wijden om niet verplicht te zijn zich voor het oogenblik over zijn gehouden gedrag te moeten verantwoorden (1)

De Prins van Oranje den 9 October voor den Graaf gekomen zijnde met zestig kompagnien ruiters, belegde de stad met meerder kracht en beleid dan Rabenhaut, en

(1) Later verontschuldigde hij zich bij het Spaansch hof, en bewees aan Spanje in 1677 wezenlijke diensten.

bedwong den markies de Chamille van de sterkte over te geven, na twee maanden het beleg te hebben onderstaan. De geallieerden vonden in den Graaf 320 stukken kanon.

Ondertusschen dat den prins van Oranje de sterkte de Graaf was gaan belegeren riep de hoofdschout P. Van Zoutelande, de hoofdofficieren van Hoogstraeten, Gheel en Herenthals, te Turnhout bijeen, om gezamenlijk te beraamen en een besluit te nemen, ten einde over de te betalene contributiën te Maastricht te handelen en *sauvegarden* van den koning van Frankrijk te verkrijgen, om alle plunderingen en verwoestingen voor te komen. Voornoemde officieren sloten op 13 October te Turnhout, het volgende onderling verdrag, luidende :

Op de convocatie gedaen by den heere hoofdofficier van den qtiere van Turnhout syn alhier vschenen den heer Joan Dirven Drossaert voor de vryheyt van Hoogstraeten dorpen van Ryckevorsel over Meel, Minderhout, Wortel, Brecht ende Loenhout alle hehoorende onder het vs. quartier, H. Christoffel Van Mattenborch, Drossaert van Morekhoven, voor Morekhoven, Norderwyck, Herenthout, Thielen, Castel, Lichtaert, Eynderham, Poederle ende Retby dorpen van den quartiere van Herenthals Wouter Goossens schepene ende gecooiteerde wegens de vryheyt Gheel voor de voors. vryheyt, Oolen, Bel, Veerle, Oevel, Vosselaer, ende Westerloo voor een derde paert, alle dorpen van den quartiere van Gheel, jonker Peeter Van Zoutelande, schouteth Laureys Reyns, Nicolaes Loomans ende Guilliam Diels schepenen voor de vryheyt van Turnhout, voor de voors. vryheyt, den voors. J. R. Pieter Van Zoutelande voor Arendonck, Poppel, Welde, Ravels, Weheldersande, Lille, Gierle, Baerle onder den Hertoch, Merxplas, Beersse ende Vosselaer, alle dorpen van den quartiere van Turnhout, Cesar Van den Bolek voor Bouwel volgens scabinale procuratio wegens den vs dorpe, Peeter der Kinderen secretaris van Westmal, Zoersel ende Pulderbosche voor deselve dorpen, insgelyks volgens procuratie mede voor den dorpe van Oostmalle volgens desselfs missive, alle welke comparanten hebben wt cracht van haere respectieve machten ende pouvoirs by de vs. dorpen aen hun vrent, ende alsoo uiten naeme van deselve dorpen alnoch geacordeert het accoirt tghene met den coninck van Franckryck over deselve quartieren.

van Antwerpen opt stuck van de contributien is gemaect, ende gesleten. Ende dat sy dyen volgens voor hunne respectieve quoten in den gemelde accorde sullen innestaen, ende deselve voldoen sonder dat nochtans d'een voor des anders quote sal wesen verbonden, ende dat de portée derselver contributien sal gevonden worden op soodanigen voet als de contribuierende dorpen sullen wt vinden, ende alsoo tot het volbrengen van het vs accoirt.

Eerstdaeghs sullen moeten worden gelicht eenige wissels, te weten eenen van vyf duisent pattacons ende eenen van vier duisent pattacons, maeckende tsamen negen duisent pattacons, tot welck fine de vs contribuierende dorpen speciale gemachtiche sullen seynden binnen Antwerpen toecomenden donderdach om des anderdaeghs de vs wissels aldaer te besorgen in den Biecof op de Eyermerkt, ende dat op negen uren precies voor den middach, welke wissels gelicht synde, sullen gesaementlyck gestelt worden in de handen van den ghenen, die de contribuierende dorpen daertoe sullen coitteren, om die te wisselen met den ghenen, de welke sauvegarde van wegens den coninck van Vranckryck sullen worden toegesonden, welke acte van sauvegarde sal moeten worden gedepescheert in voegen ende manieren als volgt :

Dat voor de seven quartieren van Antwerpen sal worden gedepescheert eene acte van sauvegarde geteekent by den coninck waeronder begrepen sullen worden de kleine stadt Herenthals met haeren byvanck, mitsgaeders den byvanck van Lier resorte van de voors seven quartieren, mede oock de abdyen, cloisters, goidtshuysen, begynhoven, casteelen, hoven ende huysen van plaisantien binnen de vs seven quartieren gelegen, geene wtgesondert, waerby alle deselve sullen wesen gereguleert ende gefixeert voor hennē contributie op eene somme van 16000 pattacons oft *escus blancs de France* jaerlycks de betaelinge daervan te doen van dry tot dry maenden en altyl een vierendeel jaers *par avance* het vs jaer cours genomen hebbende den eersten January 1674, ende sal deselve sauvegarde deuren, soo lange het sal wesen oorloge tusschen beide croonen van Vranckryck en Spagnien sonder te mogen cysselen ofte pretenderen iets meer als de vs. 16000 pattacons, onder wat pretext oft colour het soude mogen wesen maer sullen de vs. dorpen, mits betaelende de vs. 16000 pattacons voor hunne contributien gestaen ende alsoo de vs. contribuierende dorpen binnen de stadt van Maestricht eene merckelyke somme van contributie aen den intendant aldaer hebben betaelt, die veel meer bedraecht als de quote van de vs. contribuierende dorpen, over de

neghen maenden sedert prima January 1674 vloopen, dat diensvolgens den eersten termynē van desen accorde ierts innegaen sal 1 October lesleden, in welck sauvegarde oock expresselyck sal moeten worden wtgedruect dat alle de ingesetenen van de vs. seven quartieren met hunne bestialen, goederen ende coopmanschappen, mitsgaders met hunne peerden ende karren, sullen vry, ende ongemolesteert gaen, ende keeren naer alle plaelsen, steden ende vleecken soo behoorende onder syne Ma^t van Vranckryck, Spagnien, Hollant als andere nauterale princen en landen, sonder gehouden te syn, te lichten eenige particuliere sauvegarden ofte paspoorten, dan sullen gestaen met eene scabinaele attestatie van hunne woonplaetsen, die hun sal dienen in plaetse van sauvegarde

Boven welck sauvegarde ieder vryheyt ofte dorp van vs seven quartieren, willende genieten het effect van de selve generale sauvegarde sullen gehouden wesen alnoech te lichten een particuliere ende be hoorlycke acte van sauvegarde t'elcken termynē van intendant tot Maestricht, welke acte by den vs. intendant niet en sal worden wtgelevert aen dorpen die sulcx vsoecken, ten sy dat hun alvorens by attestae van een der hooftofficiere van de vier quartieren van Turnhout, Hoogstracten, Gheel ende Herenthals tot noch toe gecontribueert hebbende, gebleeke en worde dat hetselve dorp mede is geldende in dit accoirt, sonder welck particuliere acte niemant en sal Jouisseren van het effect van vs. generale sauvegarde. Ende sal voor depesche van elke particuliere acte van sauvegarde aen den vs. intendant betaelt worden de somme van drye guldens eens sonder meer, in welck acte oock sullen worden begrepen alle abdyen, cloisters, begynhoven, goidtshuysen, casteelen, hoven ende huysen van plaisantie, als in de vs. generale sauvegarde is geseght met dyen verstande nochtans dat onder de vs. generale sauvegarde niet en sullen wesen begrepen eenige dorpen van de vs seven quartieren, de welke souden onwillich syn t'elcken termynē hunne quote in het vs. accoirt te mogen voldoen, ende dyenvolgende in gebreke bleve de gemelte particuliere acte van intendant te lichten, maer dat sy sullen syn ende blyven buyten den vs accorde, en de generale sauvegarde.

Ende oft gebeurde dat eenighe Fransche trouppen in ofte door de contribuierende dorpen voorsien synde van vs particuliere acte quaemen te passeren ofte repasseren ende aldaer te rafraicheren sullen hun moeten contenteren op den voet van den reglemente wtgezonden by den vs intendant den 25 Meert II.

De quillantie van vs. gedetermineerde betaelinge sal aen de contribuanten geleverd worden sonder hunnen cost, mitsgaders oock de vs. generale sauvegarde. Noch is geresolveert dat in cas eenige dorpen resortierende onder de vs. seven quartieren tot noch toe niet gecontributeert hebbende sich souden willen innelaeten in het vs. accoirt, dat aen deselve geene permissie en sal worden gegeven by iemand van de vs. vier hooftofficiere tot het lichten der vs. particulier van sauvegarde, om te hebben effect van generale acte van sauvegarde ten sy, sy alvorens hebben gebleken speciale permissie van syne Exc. om hetselve te mogen doen, ende vclaeren de vs. gedeputeerde dat sy met egeen ander intentie en meynige het vs. accoirt hebben willen aengaan, als voor de ghene, die daertoe permissie van syne Exc. tot noch toe hebben gehad, ende dat hetselve alleenlyck is gedaen om hun te subleveren van den onverdraegelycke lasten van contributie die sy tot noch toe hebben moeten betaelen op hunnen vorigen taux.

Eyntelyck is gelast den heere Drossaert van Hoogstraeten om te schryven aen bekenden vrient, dat op heden by de contribuerende dorpen het gemelt accoirt is geaccepteert ende dat derselver gecooiteerde tot voldoeninge van hetselve accoirt binnen Antwerpen sullen compareren toecomende vrydach om alsdan aldaer te negotieren op wissel de somme van negen duysent pattacons, ende dat dyenvolgens gelieve te besorghen dat de vsochte van sauvegarde van Parys opt spoedigste aen hen worde toegesonden om deselve ontfangen hebbende, ende daarvan advertentie gedaen synde, selfs te comen, ende die te brenghen binnen die stad Antwerpen, en deselve aldaer alsoo tegens den anderen over te geven, en gewisselt te worden.

Aldus by de vs. resp. gedeputeerde geresolveert ende gearresteert binnen Turnhout desen 13 October 1674.

(Geteckend: P. Van Zoutelande, J. Dirven, C. Van Mattenbouch en Wouter Goossens)

Dat de pogingen der gemelde hoofd officieren van de kwartieren van Turnhout, Hoogstraeten, Gheel en Herenthals met goeden uitslag werden bekroond, blijkt uit de bijdragen die wij onder litt. II, mededeelen.

Voornomde kwartieren aanbesteden ook te Antwerpen op 16 November ingevolge conditiën (zie bijdrage litt. J.)

aan zekeren Peeter Noyens, het dagelijks leveren van 900 rations fourragie. Ieder ration van drie spinten haver van 24 in het Brussels suster, en het hooi in bussels gebonden van zestien ponden op den kaai, en de haver in de maat in 't schip voor acht stuivers.

Op 18 October 1674 beslisten de *gecooiteerden* van 't land van Turnhout, dat aangezien zij verwittigd waren, dat het te vermoeden was dat er Duitse troepen over het land van Turnhout zouden trekken, en reeds enige dorpen eene beurs maakten om die troepen uit te koopen, dat men in dat geval ze ook zouden trachten met geld af te weren en sauvegarde te bekomen.

Om den lezer een gedacht van den prijs der paarden in dien tijd te geven, deelen wij hierna mede, een extract uit een akt van verkooping dd. 12 November, van wedergekome ne paarden uit het leger :

Voorwaerde en conditie volgens de welke die regeerders deser stadt en vryheyt, lande en quartiere van Turnhout sullen ten hoogsten en schoonsten vcoopen dese naervolgende peerden.

In den iersten sullen de coopers schuldich en gehouden syn voor hunne in te coopene peerden te stellen goede en solvente borge dese bancke dwincekbaar ofte ten contemete van heeren vcoopers.

Gelyck sy oock schuldich en gehouden syn voor iederen coop te betaelen dry stuyvers voor den huysarmen deser vryheyt en dry stuyvers voor het seryven deser voorwaerde alles sonder corten.

Item met hoogen doende ieder hooge een gulden te bekeeren half en half en sullen de coopers dach van betaelinghe genieten tot Meert toecomende, ider syn penningen sal hebben in te brenghen en te betaelen op parate executie.

1 Swert peert ingem.	voor 17 g	verkocht met de hoogen	voor 20 gulden.
1 Wit	"	"	7 " 18 "
1 Ander wit peert	"	"	8 " 10 "
1 Bruyn	"	"	17 " 35 "
1 Swert	"	"	13 " 24 "
1 Bruyn	"	"	29 " 38 "
1 Ander id.	"	"	10 " 17 "

1 Swert peert ingem	voor 18 g	verkocht met de hoogen	voor 21 gulden.
1 Bruyn	" "	21	" " 41 "
1 Ander id.	" "	35	" " 63 "
1 Bruyn	" "	5	" " 7 "
1 Swert	" "	6	" " 14 "
1 Root	" "	6	" " 11 "
1 Bruyn	" "	78	" " 86 "
1 Bruyn	" "	45	" " 51 "
1 Ander	" "	11	" " 14 "
1 Root	" "	51	" " 68 "
1 id meerriepert	" "	80	" " 84 "
1 vos peert	" "	43	" " 40 "

Dat de prinses Amalia haar land van Turnhout zeer toegenogen was, is dikwijls door bewijzen gestaafd geweest, en dat zij op haren neef den prins van Oranje en op de verbondene mogendheden grooten invloed had, blijkt genoeg uit de *sauvegarden* die zij op 26 October aan hare baronnie van Turnhout in haren naam verleende. Door deze sauvegarde, die zij zelfs niet meer had geteekend, kan men bestatigen dat zij reeds ziekelijk was. (1)

Het zij mij geoorloofd in 't kort eenige gebeurtenissen van 1675 aan te halen. De Turnhoutsche wethouderen, door dien de ongelukkige oorlog steeds voortduurde, besloten den 8 Februari aan H. II. te schrijven dat zij voor de van haar genotene weldaden eene gifte van 1400 gulden zoude verkrijgen. Tevens dat aan haren raadshoer Helt 60 en aan Mr Martin 40 gulden was toegekend. Verder dat zij H. II. aanzochten, mits de verandering van den gouverneur generaal dezes lands, in den persoon van den hertog de Villa Armosa, om eene nieuwe *sauvegarde* te bekomen. De prinses had deze dankbare tijding niet meer mogen ontvangen, want zij had den dag te voren het tijdelijke met het eeuwige verwisseld. Dat H. II. zoo als wij hiervoor hebben gezegd hare baronnie van Turnhout

(1) Zie bijdragen litt. K.

liefhad, en toegenogen was, bewijst genoeg uit haar testament, zij had gezorgd voor een manhaftige voorstander aan Turnhout te verzekeren met hare voornoemde baronnie aan haren neef den prins van Oranje te maken.

Het levensdurend vruchtgebruik van genoemde baronnie werd door den prins (het is te denken) op aandriving van zijne gemalin aan Maria de hertoginne van Zimmereu jongste dochter van de prinses Amalia geschonken. Immers deze had als kind hier op het kasteel te Turnhout genoeg gesmaakt en met sommige der voorname burgers meisjes gefeest, gespeeld en steeds vriendelijke betrekkingen gehouden.

Wanneer de goede God het ons toelaat, zullen wij het toekomstige jaar de echte bescheeden van opgemeld testament en gifte mede deelen, alsook van den rouw die de Turnhoutsche inwoneren over den dood van prinses Amalia lieten blijken.

1774

Bij besluit van 29 Januari, benoemden de dienende schepenen der vrijheid van Turnhout tot secretaris, in vervanging van den heer Hendrik Vloers, den dag te voren overleden, jonker Joannes de Fierlant d'Esscheloo, Licentiaat in de rechten, ten einde : *hetzelfde ambt rechtvaardiglijk, getrouwelijk en deugdelijk te bedienen, gelijk een goeden getrouwen en confidentieuzen persoon 't zelve moet bedienen op de oude gerichtigheden salarissen en de emolumenten, baten en profijten daartoe staande, gelyck de voorgaande secretarissen hebben genoten, sonder deselve eenighsints te veranderen ofte verhoogen mits doende den eedt daertoe staende in handen van den heer hoofdschouteth.*

Genoemde heer de Fierlant legde denzelfden dag den vereischten eed af, en wierd door de schepenen ter secretarij opgeleid, en in bediening gesteld. De schepenen behandigden aan den nieuwen benoemden de sleutels van de secretarij, en leverden hem over de *manualen, rollen en registers van goedenissen en renten.*

Op 2 Maart besloten de schepenen, gezworenen en de gecommitteerden uit de gegoeiden den dienenden burgemeester Jacobus Van Pelt te machtigen om penningen op zijn crediet te lichten, die hij onmisbaar noodig had, tot het voldoen der vervallene lasten.

Men keurde alsdan ook goed, een ontwerp van overeenkomst met de stad Herenthals aangegaan, betrekkelijk het *Issuerecht.* (1)

In de maand Juni vormde Z. H. W. de bisschop van Gent, in plaats van den bisschop van Antwerpen, de kinderen in S' Pieterskerk te Turnhout. De wethouders bepaalden den 3° derzelfde maand, van Z. H. W. op kosten der vrijheid te *defroyeren.* (2)

Den 21 Juni besloten de wethouderen den burgemeester Lauwers te gelasten van de kinderen van wijlen Francus Vanhulsel, als *arandersse* van het *apparent* gewin der Thienden van Champtrain, voor de twee jaren 1771-1772 tot betaling te *sommeren.*

Later werden de procureur Vannoeteren en de advocaat Rens met de vervolging der zaak gelast.

Op Zondag na 20 Juli, werden er van wege de schepenen, wethouderen der vrijheid elf reële en negen en dertig personele beden afgelezen.

Behalve het logeren van wervers en aangewerfden (recrutanten) voor den dienst van de regimenten van ons land, had de vrijheid, geene inkwartiering van soldaten gehad.

Den 10 Augusti werd zekerén Norbertus Dierckx als koster en schoolmeester te Oud-Turnhout aangesteld, in vervanging van zijnen broeder.

De eerw. heer Cuyllits, deken van S' Pieters kerk alhier, *legateerde* op 14 October aan den heer codicilateur, van het *exempt* kapittel de som van 600 gulden courant geld,

(1) Door *issuerecht* bedoelde men eene rechtheffing op de erfenissen die de inwoneren der beide steden wederkeerig verkregen, en waarvoor men ter plaatse, waar de erfenis viel, een zeker recht eischte.

(2) De kosten hiervan, zijn in de vrijheids rekening niet bijzonder uitgedrukt.

op last van twee eeuwigdurende jaargetijden : eene voor de ziel van den gever, en eene voor wijlen zijne zuster Anna Maria Cuyllits.

Op 27 October werd er door den heere hoofdschout, schepenen, gezworenen en gecommitteerden uit de gegoeden (eigenaren) met den heer Van den Gheyn, klokgieter te Leuven, de navolgende overeenkomst gesloten voor het maken van een nieuw klokkenspel :

Op de convocatie van joneker Carolus De Fierlant hoofdschouteth deser stadt, syn ter schepene caemer alhier gecompareert die heeren convocant schepenen gesworens ende gecommitteerde uyt de gegoeyden aen de welke den heeren convocant is overdraegende hoe dat men mondelinghs in onderhandelinghe is geweest om te maeken eenen nieuwen beyaert.

Ten welken eynde alhier van Loven aangekomen is d'heer Van den Gheyn, den welken heeft gepresenteert te maecken eenen nieuwen beyaert in voege, als volght te weten :

In 31 cloeken te beginnen van de cloeke gegoten door Georgius Du Meroy, bestaende in twee octaven ende een half salvo justo, voor welck werck de derde cloeke genaempt de boere cloeke actuelyck hangende op den thoren van S' Peeters kercke sal dienen voor fundament vant geheel wercke, welke alsdan den thoon sal hebben van C, Sol, Ut, soo dat er alsdan maer 4 cloeken sullen resteren tot completeringhe vant geheel werck, aengesien de voornoemde cloeke gegoten door G Du Meroy, den thoon sal hebben van G, Ré, Sol, welke 31 cloeken sullen monterten ten gewichte van 3 à 4 en dertigh hondert pont salvo justo, welck werck den voors. heer heeft gepresenteert van te maecken ende te volltrecken voor acht stuyvers per pont, van eteke cloeck in gewicht, naer dat se sullen gegoten syn. De locatie oft verminderinge vant smitten sal syn ten laste van de gemeynte, ende sullen de oude cloeken met nog eenige spyse door de gemeynte moeten worden geleverd, ende in cas datter spyse te cort compt sal den heer aennemer de selve leveren ten pryse van 14 stuyvers, het transport sal wesen ten laste der gemeynte, het hangen der cloeke sal wesen ten laste der gemeynte, maer den aennemer sal gehouden syn selfs over te comen om te ordonneren hoe de cloeken sullen moeten worden gehangen oft geplaccert, ende sal het werck moeten gemaect

syn voor oft uyerlyck in de maent van Mey 1775. De betaelinghe sal moeten geschieden naerdat den beyaert sal wesen geplaccert ende goetgekeurt door liefhebbers des verstaende door de gemeynte te asfirmeren ende in cas denselven niet goetgekeurt wirde, sal het werck ten coste van den aennemer moeten worden hermaect.

Op welken voet den voors heer Andreas Josephus Van den Gheyn cloekgieter binnen de stadt Loven residerende, heeft gepresenteert te accepteren ende volleveren den voors. beyaert op conditie nogthans dat als wanneer de gemeynte sal geintentionneert syn van de resterende 4 cloeken te laeten hergieten dat daervoor oock sal moeten betaelt worden aen den aennemer tot sesse stuyvers per pont.

Op welke propositie den heere convocant UEd. resolutie is versoeckende waerop eenpaerelyck is resolveert van den voors. beyaert op den voet als voor aen dito heer aen te besteden gelyck ten desen is geschiet ende welken heer het voors. werck alsoo heeft aengenomen ten welken eynde hy 't selve benefens de geconvoceerde heeft onderteekent.

(Get.) C. C. De Fierlant, G. De Wilde, J. S. Stappers, J. F. Versteyleyn, Jacobus Soeffers, Adrianus Van Pelt, Jacobus Vueghs, Francis Doekx, Ad. Michiels, J. B. Loyens, J. A. Van Noye, Adriaen Stakenborgs, F. Verheyden, Josephus De Meyer, A. J. Van den Gheyn.

Daar verschillende aangelande eigenaren weigerden op het einde van het jaar de straat te maken leidende van de korte Gasthuisstraat naar Papenbruggen, besloten de wethouderen op 29 October, van de aangelanden er toe te dwingen.

BIJDRAGEN

A

EXTRACT UIT DE RENTMEESTERS REKENING.

24 Maart 1574	zijn	gekomen	twee boden, een van Tongerlo en een van Herenthals om kennis te brengen van zekere kwade tijding gegeven	16 st.
26 Mei	id.	id.	een bode van Gheel adverterende ruiters	id. 10 »
3 Juni	id.	id.	id. van Breda id.	id. 16 »
1 Juli	id.	id.	id. van Beke id. knechten te Brischot liggende	id. 10 »
1 id.	id.	id.	id. van Reusel id. ruiters	id. 4 »
2 id.	id.	id.	id. id id id	id. 5 »
2 id.	id.	id.	id. van Beke id. id.	id. 10 »
16 Augusti	id.	id.	id. tot ontlasting der vryheid, leidende de ruiters komende van Molle, buiten om	id. 14 »
		id.	id. van Lyere adverterende zeker ruiteren	id. 18 »
		id.	id. id. id.	id. 15 »

B

Alsoe deze vryheyl duerende den tyt van vs. twee jaeren LXXIII en LXXIII^{iech}, heeft moeten lyden ende verdragen vele verscheyden en menichvuldige lasten, verre excederende alle voergaende tyden ende meer dan oyl gesien is geweest soe van ruyteren, voetknechten, daghelycxhe convoyen, diverse garnisoenen als anderssints te houden,

ende om de selve lasten geueghlycxste te vynden ende te draghene ende dat deene borgere ende ingesetene den andere alsulcke egualycken zoude alsulcke helpen supporteren, soe ist by schepenen ende gesworen der voirs vryhey (mits de lanckduerighe ende continuatie der voirs lasten) gesamentlyck gheraempt, gesloten ende geordonneert, bij diverse ordonnantien ende tyden, dat deze rentmeester alnoch zoude ontfangen boven de voirs vier ordinarisse, noch in somme derttich geheele extraordinarisse boecken oft bedden, dewelcke dat alsoe by deze rentm, zyn ontfangen, ende alhier wordden gestelt ter somme van XXXI^m l^e LXI rinsg. XV st.

C

Aen mynen heere den president ende andere van den rekenamere ons heeren des coninx in Brabant.

Geven te kennen in alder oytmoedt de schepen en secretaris der vryhey van Turnhout, dat hoewel sy hen altoos ten vsuecke van den rentmeester ons heeren des coninx int quartier aldaer goetwillichyken hebben geemployeert om te vaceren totter settinghe van den coren, procederende van den molens binnen de voirs vryhey ende quartier van dyen gelegen, ende desen aengaen mitsgaders oock van allen tgene daertoe sy by de voirsereven rentmeester syn versocht, hebben geexpedicert en doen expedieren behoirlycke certificatie, al sonder eenich loon of salaris, maer in recompensie van desen, is die rentmeester van voirs quartier van alle oude tyden gewoonlyck geweest alle vierendeel jaers als de voirs settinge is gebeurt, den voirs schepen ende secretaris, by den pachters te doene geven ende betaelen, eene maelyt, dwelek ten tyde van desen rentmeester is afgebroecken ende denselven rentmeester geaccordeert den XXe penninck van vercoopinge van graene, ende mits den profite daerof procederende, presumeren de supplianten dat ten laste des voirs rentmeesters is staende, of wel soude behoiren te staen, dat by die supplianten soude betalen henne redelycken salaris, mits dyen dat die voirs schepen ter saecken van hen schependom noch van der majestyet noch van der vryhey wegghen eenige gagien oft ordinarissen salaris en hebben, bidden daeromme dat uwen eerw gelieven wille by apostille op de margie van desen te vercleren de meyninge ende intentie van uwe eerw. oft die voirs rentmeestere hen suppl^e in tgene des voirs is sonder eenighen ta-

melycken salaris naer syne geliefte altoos sal moghen employeren, op dat sy suppleanten moghen weten waerna hen te moghen reguleren, in respect des voirs rentm, dwelek doende etc.

Die president ende luyden van den voirs. camere, gesien ende gemitteert hebbende dese requeste ende hierop gehoirt den rentmeester slants van Turnhout, Augustyn Van Liere, dewelcke ten bureele oft camere heeft vercleert gehadt dat van de settinge van den graenen procederende van de verpachtinge der molens gelegen in den lande van Turnhout, toebehoirende syne maj^t hebben alle drye maenden oft quartiere jaers het coren gestelt ende getouxeert naer mertganck, daer voere sy gewoonlyck syn geweest te hebbene telken quartiere cenen taemelycken maelyt, die welcke betaelt worde by den pachters van den voirs. molens, ende alsoe in effecten ten laste van syne voirs. majestyet, ende alsoe tselve ten tyde van de coninginne douagiere van Hongaryen etc., als vrouwe van Turnhout, om eenige redenen haer daertoe nomerende es gecoleert ende te niette gedaen geweest, ende dat dyen nyetgegenstaende, die voirs. suppleanten altyt gedint hebben sonder daer aff eenigen maelyt oft ander goet doen daer vuere gehadt te hebbene, ende dat alle aerbeyt loon verheyst besunder dat die voirs suppleanten nyet en syn gegaigeert, noch van syne voirs. majestyets wegen, noch oock van der voirs. vryhey van Turnhout wegen, hebben geordonneert dat elcker der voirs. schepenen present wesende, tsy in de settinge oft vercoopinge van den granen telcker quartier jaers ende voerder nyet, met oick den secretaris ende vorstere, sullen hebben cleken persoon present wesende als boven een silveren reacl, oft die weerde daervoere, weerdich synde drye ende eene halffen stuyvers, ende dat in plaetse van den maelyt die sy daer boeve gewoonlyck waeren te hebbene, ende by den voirs. rentmeester op diverse betalinge overbrenghende dese ordonnantie met brieven van kennisse daer op dienende, ende voirts jaerlycks behoirlyck quittance, sal men den selven rentm^r dat gestaen ende lyden int vuytgeven syner rekeninghe daer ende soe behoiren sal. Actum in de camere van de rekeninghen ons heeren des coninks te Brusselle den XXVIIIe November XVe vierent-zeventich.

(Get. J. DE WAELEM.

D

EXTRACT UIT DE KERKMEESTERS REKENING.

Den XIIe May ontfangen vuyt handen van Mathys Poels als momboir van zekere weeskynde ter zake van zekeren *misose* (misdaad) by de voors. weeskynde geperpetreert en dwelck was gecondemneert tot opbouwinghe van twee roeden kerkmuere, daer van ontf. 't samen 10 gulden.

E

De heeren hooftofficiëren en gedeputeerde van de seven quartierën van Antwerpen by den anderen vgaert synde op de convocatie gedaen door den heere Drossaert van Hoogstraeten, ende voorgedraegen synde door den selven aen vs heeren hooftofficiëren ende gedeputeerde, dat door vrient de saecke van contributie soo omtrent het hoff van Vranckryck is geavanceert, ende selfs oock voorstgesteld dat mits de seven quartierën van Antwerpen ende betalen aan den Intendent té Maestricht de somme van 42000 gulden eens, dat in vier termynen te welen van dry tot dry maenden innegegaan synde den 16 October 1673 alle de inwoonderen mitsgrs derselve goederen egeene wtgesondert, en daertoe alle de speelhuysen, particulieren heerenhuysen, casteelen en cloosters sullen vry wesen van alle contributien geene utgesondert hoedanich die wesen souden mogen, ende oock onder wat pretext deselve soude mogen oft connen geeyt worden sullen bevryt worden een geheel jaer het welck sal continueren soo lange den oorlog sal duren mits dat elck dorp gedurende den selven oorloge lichte eens sauvegarde alleen, en daervoor te betaelen twelf gulden eens, ende de penn. die allereyts by de contribueerende dorpen aan vs intendant ofte tresorier syn betaelt, mitsgaders de sauvegarde gelden sullen trecken tot afslag van de vs. 42000 guld^e mits nochtans dat de vs seven quartierën eens voor eens courisie betacle de somme van 10000 pattacons in plaetse van ses die voor desen gepresenteert waeren, utreckende voor sulcx de resterende 4000 pattacons aengebooden ter regarde dat van hetghene betaelt is, welke propolitie behoort synde by de vs gecooiterte, ende aller rypelyk synde overwogen, is by deselve provisionelyk gearresteert dat, alvorens daer inne absolutelyk te consentieren sal moeten besorght worden consent

van syne Exc. isy by schriftte oft andersints om het selve gedaen synde daer over naerder geresolveert te worden, ende sal tot het vsoeken van het vs. consent ges. aen den heere Adv^t Van den Broeck tot Brussel-ten eynde soohaest als het mogelyk is te worden voorgedraegen aen syne Exc. ende dycn goeblineert des selfs consent.

Aldus geresolveert binnen Antwerpen desen 2 Meert 1674.

F

LIER 20 APRIL 1674.

Mynheer,

Mits die niet voldoeninge van de quote die Ued. schuldich syt in de fouragie geaccordeert aan syn Ma^t soo seynde Ued. twelf soldaeten vant regiment van den marquis Mourbeeq tot myn decharge. Ingevallye van d'ordre van syne Exc. van den 15 deser, ende ingevallye deze executie niet en opreert zoo weet dat het geheel regiment Ued. sal toegesonden worden van daer soo lanck te blyven tot dat Ued. restanten sullen geconformeert ende vvoedert syn, 't welck Ued. raede niet te willen verwachten.

Ick ben Mynheer Ued. oodtmoedigen dienaar,
(Get.) J. GEUBELS.

Mynheer den hooftschouteth van de vryheyt van Turnhout op den voet stond loont aan ieder eenen pattacon wesende twelf int getal.

G

Alsoo syne Exc. comte du Monterey gouverneur van dese Nederlanden enz. goet heeft gevonden dat ten dienste van syne Ma^t in dese perplexe conjuncture van oorloghe by die respective dorpen en vryheden soude op woorden gebroecht vseejde pionniers en waegens waer inne de quote by die seven quartierën van Antwerpen in die pionniers compt te bedraegen vyftien hondert en in die waegens hondert waegens, en want tselve is eenen seer grooten last voor dese stadt en vryheyt, jae bynaar nyet te weeten en is op wat manier de penningen comende te procederen over dusdanighen last staet connen gevonden en gefurneert worden, hoven die extraordinarisse

contributyen en daegelysche voorvallende ongeden die nochtans oock seer hooge comen te beloopē, ende om die penningen eenichsints te furneren, soo is by myne heeren die stadhouder scepenen en geswooren goetgevonden op te stellen een hooffgelt ingevolge de brieven van octroy daerover in den rade van Brabant vworven en op heden aen ons door onse Sr^{en} ter handt gestelt, alles op die conditien in deselve octroy verder vmelt, gelyck oock geresolveert is deselve octroy op morgen te publiceren, belastende onsen secretaris daer over een naerder ordonnantie te formeren over de betalinghe van tselve hooffgelt, on insgelycks op morgen te doen publiceren.

Aldus gedaen en geresolveert by d'ondergeschē deze ondertceekent hebbende desen 8 September 1674.

(Get) Nicolaes LOOMANS, Adriaen DENEUS, Guilliam DIELS, Antoni VAN EYNDE, Geeraert CUYLAERTS, Laureys VAN BROECHOVEN, handmerk † van N. VAN OPSTAL.

H

Om in te volghen het octroye van 3 September, soo is by myne heeren die stadhouder scepenen en geswooren der stad en vryheyt Turnhout (mits den grooten en hoochdringenden noodt) geresolveert en geordonneert een hooffgelt en dat op de maniere naervolgende, te weten : dat man en vrouw tsamen sullen geven voor hunne respectieve persoonen sesendertich stuyvers item een mans- oft vrouw-persoon out synde sesthien jaeren en daerboven sal geven eenen gulden, item dat t'geburde, dat de ouders vleegen den ouderdom soo van haere kinderen, als knechten en maerten, en seyden de selve egeen sesthien jaeren out te weesen, gelyck daerop exactelyck sal worden reflexie genomen, soo sullen de ouders en meesters soo voor hare kinderen en dienstboden vfallen in eene pene van ses guldens, mellen verstaende nochtans dat de ouders en meesters voor hare kinderen en dienstboden sullen instaan en geactionneert worden soo voor de voors. pene als oock de gulden van ider persoon, welcke gulden aan de huere van deselve dienstboden sal worden gecort, en oft het gebeurde dat ter sommiche persoonen tsy knechten ofte maerten oft wie het waere quaeme te wonen alhyer binnen dese vryheyt tusschen twee maenden toecomende, soo sullen nyet te min de selve persoonen gehouden syn te betaelen de voors. sommen; ende om alsoo de voors. penninghen te furneren, soo sullen myne vs. heeren

op morgen beginnen om te gaen en aentecekenen die persoonen woonende binnen dese vryheyt die in de selve sommen (als voorseyt is gehouden sullen wesen te betaelen) oversulex woord een ider gewaerschouwdt ten eynde hem nyemant wie het sy binnen dese juridietie woonachtig en sal vvoorderen syne domesticquen en inwoonders te verswygen op pene van ses guldens, gelyck oock de persoonen comende binnen de voors. twee maenden bij imanden alhyer van buyten innen te wonen gehouden sullen wesen de selve persoonen terstont aen den Sr^{en} te declareren om de selve in te sryven in den kohier vant selve hooffgelt op pene als voor, item woort oock wel expresselyck gewaerschouwt dat een ider syn gelt sal hebben te prepareren om aen den collecteur die deselve penningen sal comen tinnen terstont te betaelen op pene van parate executie, actum in collegio dominorum desen 9 September 1674.

I

Clausulen ende conditien waerop wy onderges hooftofficiēren en gedeputeerden van dry quartieren van Turnhout, Hoogstraeten ende Herenthals bekennen aenbestaeyt te hebben aen Mons. Peeter Noyes, die bekent aengenomen te hebben de leverantien van onse resp. aenpaerten ende contingenten in 900 rations fouragie daegs, ieder ration van dry spinten haver van 24 in het Brussels suster ende 16 ponden hoy ende dat voor een tyt van dry volgende maenden beginnende op den

In den iersten sal by ieder quartier syn contingent in die voors. rations voor 14 daegen moeten contant aen aennemer betaelt worden, ende de andere 14 daegen binnen de loopende maent altyt binnen Antwerpen door eenen persoon daertoe by ieder quartier te stellen.

Den aennemer sal gehouden syn die vs rations op eygen cost te leveren t sy binnen Brussel, Mechelen, Lier oft Antwerpen daer sulcx sal geordonneert worden het hoy in bussels gebonden van 16 ponden op de Kay, ende haver in de maet in het schip.

In dyen eenigo dorpen gelegen waere die voors. rations voor hun quote en specie te leveren, soo sullen sy dat mogen doen, ende gestuen met ratie voor ratie ende hun geleverde in de generale quote van hun quartier inne brengen, waer dat hun dat sal worden allges. nochtans soodanich dat sy eens begonst hebbende te leveren daerinne sullen moeten continueren oft wel met den aennemer daarvan particulierlyck moeten overcomen.

Ende in dyen de vs. dorpen meer hoy leveren dan haver sullen sy dat adiousteren met den aennemer, die de haver voor hun sal geleverd hebben, ende sal hun voor ieder hondert ponden int magazyn geleverd by hem goetgedaen worden een gulden

In dyen sijne Ex. aen eenige dorpen gelieft gratie te doen om hun te excuseren van die vs. fouragien, soo sal dit contract in hun regard cesser en sullen niet voorder gehouden syn te betaelen (gene voor hun effectivelyck is geleverd.

Den aennemer sal gehouden syn aen de aenbesteeders te notificeren van tyt tot tyt wat leverantie, ende waer hy die gedaen heeft, ende en sal sonder hunne kennisse niet voorder mogen leveren dan hun belast is Ende sal men voor ieder ration betaelen soodanige somme gelyck partyen syn overcomen, ende waervan eene particuliere is gemaect.

De port syn wy onderges over het leveren van ieder ration volgens die vs. conditien overcomen voor de somme van acht stuyvers gelovende onder verbintnisse als naer rechten een yder dit contract te onderhouden en achtervolgen. Actum Antwerpen 16 November 1674

(Gct.) P. VAN ZOUTELANDE, J. DIRVEN, C VAN MATTENBOURCH,
P. NOEYES.

K

Wy Amelie by de gratie Godes prinsersse d'ovariere van Orange, vrouwe en Baronesse van Turnhout, Zevenbergen enz, enz.

Allen den ghene die dese sullen sien oft hooren lesen salut : Doen te weeten dat wy onse stadt ende vryheyd van Turnhout met alle de dorpen, ende gehuchten daeronder gehoorende als namentlyck Oud-Turnhout, Roij, Schoonbroeck, Pouppel, Weelde, Ravels ende Eel, Baerleherthoghs ende Sondereyghen, Merxplas, Gierle, Vosselaer by Turnhout, Lille, Weelhellersande en Vlimmeren hebben genomen, ende nemen mits desen in onse bysondere protectie, ende bescherminge omme voor alle gewelt, schade, en inlogeringe beschut ende bevryt te syn : versoeckende mits dezen een iegelyck 't sy officieren oft soldaeten in dienst van staet der vereenighde Negerlanden ofte derselver geallieerden, alle de voors. plaetsen, ende ieder, int besonder, haere inwoonderen, huysen, landen ende goederen egheene schaede ofte overlast aan te doen, nochte aldaer te logieren, maer ter contrarie sulcz (des noodt) te willen helpen afweiren, hetwelck wy by alle occasien

sullen traechten te vschuldigen, en hebben wy desen doen depecheren, ende teeckenen door onsen raedt, ende secretaris Mr Elias Helt, mitsgaders met onsen gewoonlycken cachet bevestigen omme te cunnen daer 't behoort.

Actum in S'Gravenhaeghe den XXVIIe October XVIe vicientseventich.
(Gct.) E. HELT.

En gecachetteert met hare voors. Hoogheyd waepen in roode hostie daer op gedruckt.

L

REGLEMENT FAICT PAR NOUS

Michel DUMOUCEAU estant pour le service du Roy dans les places de Mastrick et de Mazieck, pour les rafraischissements des partis qui yront dans le Pays des Ennemis.

PREMIEREMENT

Tous les partis ne pourront rafraischir que deux fois par jour, il seraourny à chaque party une ration pour chacun cheval, composée de trois picotins d'avoine et de dix livres de foin

Tous commandants de party, ne pourra exiger pour chacun cavalier ou fantassin, que deux tiers d'un pot de bierre, et une livre et demie de pain pour chaque rafraischissement.

Les officiers commandants les partis qui passeront dans la mairie de Bosleduc, Pays de Limbourg, Gueldre, et Brabant, sont requis de n'exiger aucune chose des villages des d. pays, que ce qui est porté dans nostre reglement cy dessus à peine d'en respondre en leur propre et privé nom Enjoignons à tous les Bourguemestres des villages, de nous advertir en cas qu'il y ait aucun officier qui contrevienne au prese. reglement. Faict à Mastrick le XXVe Mars 1674

DUMOUCEAU.

DE PAR LE ROY.

SA MAJESTÉ ayant receu à Contribution les Habitans du Bourg de Turnhout Et les dits Habitans ayant satisfait au payement de la somme à laquelle ils ont esté taxez, pour ce regard Sa dite Majesté a pris et mis, prend et met, par la Presente, les Habitans du dit Village en sa Protection et Sauvegarde. Et a desendu et desend tres-expres-

sement à tous Chefs et Officiers de ses Troupes, tant d'Infanterie, que de Cavalerie Françaises et Étrangères, de faire, ni souffrir qu'il soit fait aucunes courses dans le dit Village, par ceux estant sous leurs charges, ni qu'il y soit aussi pris, enlevé ou fouragé aucune chose, ni commis de desordre, à peine aux dits Chefs et Officiers de desobeissance, et de respondre des torts et dommages soufferts : et aux Cavaliers et Soldats de la vie : et ce jusqu'au dernier jour de Septembre 1674. Donné à Versailles le 19 Octobre 1673. Signé LOUIS. Et plus bas LE TELLIER.

Collationné par Nous, estant pour le service du Roy dans les places de Maestrecht et Maseick, ayant la direction des Contributions du Brabant, de la Gueldre, Pays de Limbourg, et dependances.

DUMOUCEAU.

DE PAR LE ROY.

MICHEL DUMOUCEAU, estant pour le service DU ROY dans les Places de Maestrecht et Maseyck, ayant la direction des Contributions du Brabant, de la Gueldre, Pays de Limbourg, et dependances.

Ils est ordonné aux Habitans du Bourg de Turnhout de payer dans le quinzième du Mois de Janvier la somme de cinq cens soixante quatorze florins dix sol à quoi ils sont taxez pour leurs Contributions pendant les Mois de Janvier, Feburier et Mars dans la Ville de Maestrecht, ez mains du Receveur des Contributions, qui leur en delivrera sa Quittance et Sauvegarde, qui leur servira de seureté contre les courses des Troupes de SA MAJESTÉ : et à faute par les dits Habitans de satisfaire à leurs dites Contribution, ils y seront contraints par toutes les rigueurs de la Guerre. Fait à Maestrecht le dernier jour du Mois de Decembre 1674.

DUMOUCEAU.